

หลักการแปลเบื้องต้น บาลีเป็นไทยและไทยเป็นบาลี

พระมหาสมปอง มุกฺกิตโต

ศูนย์กลางการศึกษาบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก
วัดวิหารธรรม ต.โสมเยี่ยม อ.น้ำโสม จ.อุตรธานี

ชื่อหนังสือ
หลักการแปลเบื้องต้น
บาลีเป็นไทยและไทยเป็นบาลี

ผู้เรียบเรียง

พระมหาสมปอง มุทิโต

ศูนย์กลางการศึกษาบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก
วัดวิหารธรรม ต.โสมเยี่ยม อ.น้ำโสม จ.อุดรธานี

จัดพิมพ์

ครั้งที่ ๑	มกราคม ๒๕๔๕	จำนวน ๓๐๐ เล่ม
ครั้งที่ ๒	มิถุนายน ๒๕๔๖	จำนวน ๓๐๐ เล่ม
ครั้งที่ ๓	กันยายน ๒๕๔๘	จำนวน ๓๐๐ เล่ม
ครั้งที่ ๔	มีนาคม ๒๕๕๒	จำนวน ๑๐๐ เล่ม
ครั้งที่ ๕	มีนาคม ๒๕๕๒	จำนวน ๒๐ เล่ม
ครั้งที่ ๖	มีนาคม ๒๕๕๓	จำนวน ๖๐ เล่ม
ครั้งที่ ๗	มิถุนายน ๒๕๖๔	จำนวน ๒๐ เล่ม

คำนำ

หนังสือ “หลักการแปลเบื้องต้น บาลีเป็นไทยและไทยเป็นบาลี” เล่มนี้ จัดทำขึ้นเพื่อเป็นหลักสูตรวิชาแปลบาลีเป็นไทยเบื้องต้น มีเนื้อหาแสดงวิธีการแปล **นามวิภัตยันตบท** คือบทที่มีวิภัตตินามอยู่สุดท้าย ซึ่งเรียกว่า “การกะ” และแปล **อาขยาตวิภัตยันตบท** คือบทที่มีวิภัตติอาขยาตอยู่สุดท้าย ซึ่งเรียกว่า “วากะ” ในประโยคภาษาบาลี

วิธีการแปลจะมี ๒ อย่าง คือ (๑) แปลบาลีเป็นไทย (๒) แปลไทยเป็นบาลี หลักการแปลทั้ง ๒ อย่างนี้ จะช่วยนักศึกษาสามารถแปลได้อย่างคล่องแคล่ว และสามารถนำเนื้อหาไปใช้เป็น **กถาสลลาปะ** คือการสนทนาภาษาบาลีได้อีกด้วย

หลักการแปล มี ๓ วิธี คือ

๑. **สัททัตถนัย** แปลตามเนื้อความของศัพท์ หรือแปลยกศัพท์ หรือแปลโดยพยัญชนะ
๒. **โวหารัตถนัย** แปลให้ได้ความตามโวหารของชาวโลก
๓. **อธิบายัตถนัย** แปลขยายเพื่อให้ได้เนื้อความที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

หนังสือเล่มน้อยนี้ จึงเหมาะสำหรับนักศึกษาภาษาบาลีเบื้องต้น ที่เตรียมตัวขึ้นไปเรียนบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก

โอชศุณ	อันจะ	จโลมจิต
ให้เฟ่งพิง	อรรถถ้อย	ร้อยภาษา
ไปรยหายาดหยด	รสอาบ	ซาบอูรา
นักศึกษา	นิรุติ	พุทธธรรม

พระมหาสมปอง ฐิติ

(พระมหาสมปอง มุทีโต)

สารบัญ

เนื้อหา	หน้า
หลักการแปลเบื้องต้น บาลีเป็นไทยและไทยเป็นบาลี	๑
หลักการแปล ๑๓ ลำดับ	๑
ประโยคสูตร ๕	๒
นามวิภัตยัันตบท บทที่มีนามวิภัตติอยู่สุดท้าย	๓
ปฐมวิภัตยัันตบท บทที่มีปฐมวิภัตติอยู่สุดท้าย	๔
๑. ปฐมวิภัตติในอรรถลึงค์	๔
๒. ปฐมวิภัตติในอรรถกัตตา	๖
๓. ปฐมวิภัตติในอรรถเหตุกัตตา	๘
๔. ปฐมวิภัตติในอรรถวิกติกัตตา	๙
๕. ปฐมวิภัตติในอรรถอภิहितกัมมะ	๑๐
๖. ปฐมวิภัตติในอรรถอาลปะนะ	๑๑
ทุตติยวิภัตยัันตบท บทที่มีทุตติยวิภัตติอยู่สุดท้าย	๑๓
๑. ทุตติยวิภัตติในอรรถกรรม ๘	๑๓
๒. ทุตติยวิภัตติในอรรถกิริยาวิเสสนะ	๑๖
๓. ทุตติยวิภัตติในอรรถนัจฐี	๑๗
๔. ทุตติยวิภัตติในอรรถสัตตมี	๑๘
๕. ทุตติยวิภัตติในอรรถอัจจันตสังโยคะ	๑๙
ตติยวิภัตยัันตบท บทที่มีตติยวิภัตติอยู่สุดท้าย	๒๑
๑. ตติยวิภัตติในอรรถกรณะ	๒๑
๒. ตติยวิภัตติในอรรถอนภิहितกัตตา	๒๓
๓. ตติยวิภัตติในอรรถเหตุ	๒๓
๔. ตติยวิภัตติในอรรถสหาทโยคะ	๒๔

๕. ตติยาริภัตตีในอรรถสัต์ตมี	๒๕
๖. ตติยาริภัตตีในอรรถวิเสสนะ	๒๖
๗. ตติยาริภัตตีในอรรถอิติถัมภูตักขานะ	๒๗
จตุตถิวิภัตยัันตบท บทที่มีจตุตถิวิภัตติอยู่สุดท้าย	๒๙
๑. จตุตถิวิภัตตีในอรรถสัมปทานะ	๒๙
๒. จตุตถิวิภัตตีในอรรถตุ่มัตถะ	๓๒
๓. จตุตถิวิภัตตีในอรรถอาสีสันตถะ	๓๓
๔. จตุตถิวิภัตตีในอรรถนโมโยคะ	๓๔
ปัญจมีวิภัตยัันตบท บทที่มีปัญจมีวิภัตติอยู่สุดท้าย	๓๕
๑. ปัญจมีวิภัตตีในอรรถอุปาทานะ	๓๕
๒. ปัญจมีวิภัตตีในอรรถภยเหตุวาทิ	๓๗
๓. ปัญจมีวิภัตตีในอรรถธาทูโยคะ	๓๗
๔. ปัญจมีวิภัตตีในอรรถนามโยคะ	๓๘
๕. ปัญจมีวิภัตตีในที่ประกอบด้วยอุปลัก	๓๙
๖. ปัญจมีวิภัตตีในที่ประกอบด้วยนิบาต	๓๙
๗. ปัญจมีวิภัตตีในอรรถเหตุ	๔๐
๘. ปัญจมีวิภัตตีในอรรถรักขณะ	๔๐
๙. ปัญจมีวิภัตตีในอรรถทุราทิโยคะ	๔๑
ฉกฺขวิภัตยัันตบท บทที่มีฉกฺขวิภัตติอยู่สุดท้าย	๔๓
๑. ฉกฺขวิภัตตีในอรรถสัมพันธะ	๔๓
๒. ฉกฺขวิภัตตีในอรรถพุตติยา	๔๖
๓. ฉกฺขวิภัตตีในอรรถตติยา	๔๗
๔. ฉกฺขวิภัตตีในอรรถปัญจมี	๔๘
๕. ฉกฺขวิภัตตีในอรรถสัต์ตมี	๔๙
๖. ฉกฺขวิภัตตีในอรรถอนาทร	๔๙

จตุตถิ กับ ฉัญฐิ	๕๐
สัตตมีวิภัตติยันตบท บทที่มีสัตตมีวิภัตติอยู่สุดท้าย	๕๒
๑. สัตตมีวิภัตติในอรรถโอภาสะ	๕๒
๒. สัตตมีวิภัตติในอรรถสามิสสราทิโยคะ	๕๕
๓. สัตตมีวิภัตติในอรรถนิทธารณะ	๕๖
๔. สัตตมีวิภัตติในอรรถอนาทระ	๕๖
๕. สัตตมีวิภัตติในอรรถกัมมะ	๕๗
๖. สัตตมีวิภัตติในอรรถกรณะ	๕๗
๗. สัตตมีวิภัตติในอรรถนิमितตะ	๕๘
๘. สัตตมีวิภัตติในอรรถสัมปทานะ	๕๙
๙. สัตตมีวิภัตติในอรรถปัญจมี	๕๙
๑๐. สัตตมีวิภัตติในอรรถกาละ	๖๐
๑๑. สัตตมีวิภัตติในอรรถภาวลักษณะ	๖๐
ตุลยาธิกรณะ บทที่มีลิงค์ วิภัตติ วจนะ เสมอกัน	๖๒
ตุลยาธิกรณะ ๗	๖๒
๑. ตูลาธิกรณะในปฐมวิภัตติ	๖๒
๒. ตูลาธิกรณะในทุติยวิภัตติ	๖๔
๓. ตูลาธิกรณะในตติยวิภัตติ	๖๖
๔. ตูลาธิกรณะในจตุตถิวิภัตติ	๖๖
๕. ตูลาธิกรณะในปัญจมีวิภัตติ	๖๗
๖. ตูลาธิกรณะในฉัญฐิวิภัตติ	๖๗
๗. ตูลาธิกรณะในสัตตมีวิภัตติ	๖๗

หลักการแปลเบื้องต้น

บาลีเป็นไทยและไทยเป็นบาลี

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

หลักการแปล

หลักการแปลบาลีเป็นไทย ใครๆก็ว่ายาก แต่เมื่อรู้หลักการแปล และรู้วิธีเดินประโยคตามลำดับคำศัพท์ ก็จะสามารถแปลได้โดยง่าย ผู้เริ่มฝึกแปลบาลีเป็นไทยใหม่ๆ ก็ให้สังเกตดูคำบาลีแล้วแปลไปตามลำดับ ดังนี้

๑. อาลปนะ เช่น ภิกฺขเว, ภนฺเต, อาวุโส, โภ, ภทฺเท, เซ, ปุริส
๒. นิบาตต้นข้อความ เช่น จ, ปน, หิ, ตฺ, อถวา
๓. นิบาตบอกข่าวลือ เช่น กิร, ขลฺ, สฺกั
๔. นิบาตอรรถร่ำพียง เช่น เจ, สเจ, ยถิ
๕. กาลสัตตมี เช่น อตีเต, อถ, เอกํ สมยํ, ปาโต, สายํ, อชฺช
๖. ประธานในประโยค (วิเสสยะ) เช่น พุทฺโธ, ปุริโส, อดีตี, จิตฺตํ
๗. บทขยายประธาน (วิเสสนะ) เช่น มหาการุณิกो, โส, สทา, ตํ
๘. กิริยาในระหว่าง หรือประโยคแทรก เช่น กตฺวา, ตสฺมี, คจฺจนฺเต
๙. บทขยายกิริยาในระหว่าง เช่น อตฺตโน, กมฺมนฺตํ, กตฺวา
๑๐. นิบาตอรรถปฏิเสธ เช่น น, โน, มา, อลํ
๑๑. กิริยากิริยาอาชยาด เช่น คจฺจติ, ปจติ, ปสฺสติ, กโรติ, เสติ
๑๒. บทขยายกิริยาคุมพากย์ เช่น ทฺกฺกรํ, ทฺกฺกฺมํ, สฺขํ, ฆาสฺกํ
๑๓. นิบาตอรรถคำถาม เช่น กิ, นฺ, กิณฺนุ, นนฺ, วา

หลักการแปลทั้ง ๑๓ ลำดับนี้ หากข้อใดไม่มีในประโยค ก็ให้เว้นไป แล้วดูข้อต่อไป

ประโยคสูตร ๕

๑. ประโยคกัตตุ (พ่อครัวหุงข้าว)

สูตร	ปฐมา กัตตา	ทุดิยา กรรม	กิริยา กัตตุวาจก
เรียกว่า	สยกัตตา	กถิตกรรม	กัตตุรูป กัตตุวาจก
ตัวอย่าง	สุโท ^๑	โหน ^๓	ปจติ. ^๒
แปลว่า	พ่อครัว	ซึ่งข้าว	ย่อมหุง

๒. ประโยคกัมมะ (ข้าวอันพ่อครัวหุง)

สูตร	ตติยา กัตตา	ปฐมา กรรม	กิริยา กัมมวาจก
เรียกว่า	อนภิตกัตตา	อภิตกรรม	กัมมรูป กัมมวาจก
ตัวอย่าง	สุเทน ^๒	โหน ^๑	ปจเต. ^๓ <small>ปจ+ย+เต (อัตตโนบท)</small>
แปลว่า	อันพ่อครัว	ข้าว	ย่อมหุง

๓. ประโยคเหตุกัตตุ (เจ้านายใช้พ่อครัวให้หุงข้าว)

ปฐมา กัตตา	ทุดิยา กรรม	ทุดิยา กรรม	กิริยา เหตุกัตตุวาจก
เหตุกัตตา	การิตกรรม	กถิตกรรม	เหตุกัตตุรูป เหตุกัตตุวาจก
สามิโก ^๑	สุท ^๒	โหน ^๔	ปาเจติ. ^๓
เจ้านาย	ยังพ่อครัว	ซึ่งข้าว	ย่อมให้หุง

๔. ประโยคเหตุกัมมะ (ข้าวที่เจ้านายใช้พ่อครัวให้หุง)

ตติยา กัตตา	ทุดิยา กรรม	ปฐมา กรรม	กิริยา เหตุกัมมวาจก
อนภิตกัตตา	การิตกรรม	อภิตกรรม	เหตุกัมมรูป เหตุกัมมวาจก
สามิเคน ^๒	สุท ^๓	โหน ^๑	ปาจีเยเต. ^๔ <small>ปจ+ณ+อีย+เต (อัตตโนบท)</small>
อันเจ้านาย	ยังพ่อครัว	ข้าว	ย่อมให้หุง

๕. ประโยคภาวะ (ความมี ความเป็น)

สักว่า ความเป็น, สักว่ากิริยา, สักว่าอรรถของธาตุ

เดน ^๑ ภูยเต. ^๒ เขามี เขาเป็น เป็นต้น

นามวิภัตยันตบท

บทที่มีนามวิภัตย้อยู่สุดท้าย

นามวิภัตยันตบท คือ บทที่มีนามวิภัตย้อยู่สุดท้าย หมายถึง สุตชนาม วิเสสนนาม สัพพนาม สมาสนาม ตัทธิตนาม กิตกนาม สังขยา อุปสัค และ นิบาต ที่ลงวิภัตตินาม มีวิภัตตินามประกอบอยู่สุดท้าย มีเนื้อความของวิภัตตินามประกอบอยู่ บางบทก็เห็นวิภัตตินามชัด บางบทวิภัตตินามถูกอาเทศเป็นอักษรอื่น บางบทก็ลบวิภัตติเห็นแต่ศัพท์เดิม เช่น

สุตชนาม	บุรีโส	(บุรีส+ติ)	บุรุช บุคคล
	กณฺณา	(กณฺณา+ติ)	สาวน้อย
	จิตฺตํ	(จิตฺต+ติ)	จิต วิจิตร
วิเสสนนาม	โสภโณ	(โสภณ+ติ)	ดี งาม หล่อ สวย
	มธุโร	(มธุร+ติ)	หวาน อร่อย ไพเราะ
สัพพนาม	โส	(ต+ติ)	เขา นั้น
	สพฺโพ	(สพฺพ+ติ)	ทั้งปวง
สมาสนาม	มหาบุรีโส	(มหนฺต+บุรีส+ติ)	บุรุชผู้ประเสริฐ
	ปตฺตจิวโร	(ปตฺต+จิวร+ติ)	บาตรและจิวร
ตัทธิตนาม	วาลิภูโจ	(วาลิภูจ+ณ+ติ)	ลูกของนายวาลิภูฐะ
	กจฺจายโน	(กจฺจ+ณายน+ติ)	ลูกของนายกัจจะ
กิตกนาม	พฺพุทธ	(พฺธ+ต+ติ)	ผู้ตรัสรู้ พระพุทธเจ้า
สังขยา	เอโก	(เอก+ติ)	หนึ่ง เดียว
	ปจฺโม	(ปจฺม+ติ)	ที่หนึ่ง
อุปสัค	ปณฺณา	(ป+ณฺา+กฺวิ+ติ)	ความรู้ทั่วถึง ปัญญา
นิบาต	นโม	(นโม+ติ)	ความนอบน้อม

ปฐมาวิภัตยัตถ

บทที่มีปฐมาวิภัตยัตถอยู่สุดท้าย

ปฐมาวิภัตยัตถที่ประกอบอยู่ท้ายปกติลิงค์ มีอรรถ ๖ อย่าง คือ

๑. ลิงค์ัตถะ อรรถลิงค์ มีความหมายเท่ากับปกติลิงค์
๒. กัตตา เป็นประธานในประโยค และทำกริยาเอง มีบุรุษและวจนะตรงกับกริยา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “สยกัตตา ผู้ทำกริยาเอง”
๓. เหตุกัตตา เป็นประธานในประโยค แต่ใช้ผู้อื่นให้ทำกริยาแทน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ปโยชกัตตา ผู้ใช้คนอื่นให้ทำ”
๔. วิกติกัตตา คำขยายกัตตาให้พิเศษขึ้น อยู่หน้ากริยาว่า “มี เป็น”
๕. อภิตกรรม กรรมเป็นประธานของประโยคที่มีกริยาเป็นกัมมวาจก เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “วุดตกรรม กรรมถูกกริยากล่าวว่ามีบุรุษและวจนะตรงกัน”
๖. อาลปนะ เป็นคำสำหรับเรียกให้รู้ตัวก่อนจะพูดด้วย

๑. ปฐมาวิภัตยัตถในอรรถลิงค์

ลิงค์ หรือ ปกติลิงค์ หรือ ศัพท์เดิม หมายถึง ศัพท์ที่เป็นนามเดิม ยังไม่ประกอบด้วยวิภัตยัตถ แต่มีอรรถที่เป็นสภาวะ ลักษณะ อาการ ซ่อนอยู่ภายใน เช่น พุทฺธ ฌมฺม สงฺฆ ปุริส เป็นต้น

ปฐมาวิภัตยัตถที่ประกอบอยู่หลังปกติลิงค์ ไม่ได้มีอรรถพิเศษอะไร มีอรรถเท่ากับปกติลิงค์ตัวเดิม เปลี่ยนแปลงเฉพาะรูปศัพท์ เช่น พุทฺธ+ติ เป็น พุทฺธ (พระพุทธเจ้า), พุทฺธ+โย เป็น พุทฺธา (พระพุทธเจ้าทั้งหลาย) คงมีเนื้อความของปกติลิงค์อยู่เท่าเดิม จึงเรียกว่า “ลิงค์ัตถะ”

ตัวอย่างลึงค์ดะ

พุทฺธ	ธมฺโม	สงฺฆ (สํฆ)
ภิกฺขุ	ภิกฺขุณี	สามเณโร
สามเณรี	ปริสา	สิกฺขมานา
อุปาสิก	อุปาสิกา	รัตนตฺตย์
สรณ	ปริโส	อิตฺถิ
จิตฺต	กุสล	ปฺนุญ
ปญฺญา	สทฺธา	ทาน
สุข	ทุกฺข์	เวทนา
การโก	วาทโก	เสฏฺโฐ
เสยโย	เชฏฺโฐ	อวิชฺชา
ตณฺหา	นามรูป	สตฺถา
อาจริโย	สิสฺโส	มนุสฺโส
ชีน	นโร	ปฺกฺคโล
ปิตา	มาตา	โลโก
โทโส	โมโห	รุกฺโข
โลโก	มโน	คจฺฉ
สนฺโต	อนิจฺฉ	อนตฺตา
ขมา	ฉายา	มหाराชา
ผล	สีล	วิปาโก
ตฺว	ตุมฺเห	อห
มย	อรห	ชีณาสโว
ภควา	สกุโก	ตาทิส
มุณี	โพธิ	ทิฏฺฐิ
จกฺขุ	วิญฺญาณ	กตญฺญ
นาโค	ขตฺติโย	พฺรหฺมโณ
ทารโก	ทาริกา	นิพฺพาน

๒. ปฐมาวิปถัตติในอรรถกัถตา

กัถตา ก็คือลึงค์ถณะนั้นแหละ เป็นประธานในประโยค ทำกริยาที่เป็นกัถตุจาก และมีบุรุษและวจนะตรงกับกริยา

กรุณาสังเกตดูประโยคเหล่านี้แล้วฝึกแปลให้เป็นภาษาไทย

โส	ภวติ, โหติ, อตฺถิ	เต	ภวานฺติ, โหฺนฺติ, สฺนฺติ
ตุวํ	ภวสิ, โหสิ, อสิ	ตุมฺहे	ภเว, โหเว, อตฺถ
อหํ	ภวามิ, โหมิ, อมฺหิ (อสุมิ)	มยํ	ภวาม, โหม, อมฺห (อสุม)

โส เต, ตุวํ ตุมฺहे, อหํ มยํ เป็นกัถตา (ผู้กระทำ)

ภวติ ภวานฺติ, ภวสิ ภเว, ภวามิ ภวาม เป็นต้น เป็นกริยา

คำพูดทั่วไปอย่างน้อยจะประกอบด้วย กัถตา และ กริยา เรียกว่า “วากยะ ประโยค”

บางวากยะพูดสั้นๆก็พอเข้าใจได้ จึงมีแต่ประธานกับกริยาเท่านั้น บางวากยะต้องมี กัมมะ ภาระนะ สัมปทานะ อปาทานะ สามีสัมพันธะ และโอกาสะ เพิ่มเข้ามาจึงจะเข้าใจ ซึ่งขึ้นอยู่กับความประสงค์ของผู้กล่าวว่าจะกล่าวด้วยถ้อยคำเพียงใดจึงได้เนื้อความชัดเจน ก็ให้กล่าวเพียงนั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. พุทฺโธ โหติ.	พุทฺธา โหฺนฺติ
๒. ตุวํ โหสิ.	ตุมฺहे โหเว.
๓. อหํ โหมิ.	มยํ โหม.
๔. กณฺเฑา อตฺถิ.	กณฺเฑาโย สฺนฺติ.
๕. ตุวํ อสิ.	ตุมฺहे อตฺถ.
๖. อหํ อมฺหิ.	มยํ อมฺห.
๗. โโก สยติ.	ทวารโก สยติ.

๘. กา ปจติ. ทาริกา ปจติ.
 ๙. เก คจจนฺติ. บุริสา คจจนฺติ.
 ๑๐. กาโย อาคจจนฺติ. กณฺณาโย อาคจจนฺติ.
 ๑๑. ปุณฺณญฺเจ บุริโส กยิรา กยิราเถนํ ปุณฺปุณฺ
 ตมฺหิ ฉนฺทํ กยิราถ สุโข ปุณฺณสฺส อุจฺจโย.
 (ขุ.ธ.ปาป.ลาชเทวธิดา. ๒๕/๑๑๘)
 ๑๒. อกฺโกจฺฉิ มํ อวธิ มํ อชิณี มํ อหาลิ เม
 เย จ ตํ อฺปนฺยฺหนฺติ เวรํ เตสํ น สฺมฺมติ.
 (ขุ.ธ.ยมก.ยกุชนี. ๒๕/๓)

ศัพท์ควรรู้

ภวติ ภวานฺติ ภวสิ ภเวถ ภวามิ ภวาม	ย่อมมี, ย่อมเป็น
โหติ โหณฺติ โหสิ โหถ โหมิ โหม	ย่อมมี, ย่อมเป็น
อตฺถิ สฺนฺติ อสิ อตฺถ อมฺหิ อมฺห	ย่อมมี, ย่อมเป็น
ทวารโก เด็กชาย	ทาริกา เด็กหญิง
โก ใคร	สยติ ย่อมนอน
เก คนเหล่าไหน	ปจฺนฺติ ย่อมหุง
กา หญิงคนไหน	คจฺจนฺติ ย่อมไป
กาโย หญิงท. เหล่าไหน	อาคจฺจนฺติ ย่อมมา
ปุณฺปุณฺํ บ่อยๆ	กยิรา กยิราถ ฟังกระทำ
ฉนฺทํ ซึ่งความพอใจ	สุโข เป็นความสุข
อุจฺจโย การสั่งสม	ปุณฺณสฺส ซึ่งบุญ
อกฺโกจฺฉิ ได้ดำแล้ว	มํ ซึ่งเรา
อวธิ ได้ฆ่าแล้ว	อชิณี ได้ชนะแล้ว
อหาลิ ได้ลักแล้ว	อฺปนฺยฺหนฺติ ย่อมเข้าไปผูกไว้
เวรํ เวร	สฺมฺมติ ย่อมระงับ

แปลไทยเป็นบาลี

- ก. พระพุทธเจ้า ย่อมเสด็จมา
- ข. สามเณร ย่อมไป
- ค. เด็กหญิง ย่อมนอน
- ฌ. ท่าน ย่อมหุง
- ง. ท่านทั้งหลาย ย่อมไป
- จ. ข้าพเจ้า ย่อมมา
- ฉ. พวกเรา กำลังนั่ง

๓. ปฐมาวิภัตติในอรรถเหตุกัตตา

เหตุกัตตา ก็คือลึงค์ตณะนั้นแหละ ทำหน้าที่เป็นประธานในประโยค
ใช้ให้ผู้อื่นทำกิจรยาที่เป็นเหตุกัตตฺวาจก มีบุรุษและวจนะตรงกับกิจรยา

แปลบาลีเป็นไทย

๑. สามิโก สุกฺโก โอทนํ ปาเจติ.
๒. มาตา ปุตฺตํ ภิกขุสฺส ปิณฺฑปาตํ ททาเปติ.
๓. ภริยา สามิกํ อตฺตโน กมฺมนฺตํ กาทเรติ.
๔. อาจริโย สิสุเส ปาลิภาสํ สชฺฌาเปติ.
๕. เสฏฺฐิ มหาชเน วิหารํ กาทาเปติ.
๖. ราชา ราชปฺริสํ เต โจเร อาทาเปติ.
๗. มหาเถโร ภิกขุ กมฺมฏฺฐานํ อุกคฺคฺหาเปติ.
๘. ปุเรนิทฺทํ มาตา ปุตฺตํ ปยํ ปาเยติ.
๙. อตฺตาน'เมว ปจฺมํ ปฏฺฐิรฺูปे นิเวสเย
อถ'ญฺญ'มฺนุสาเสยฺย น กิสิสฺเสยฺย ปญฺฐิติโต.

(ข.ธ.อตฺต.อุปนฺนท. ๒๕/๑๕๘)

แปลไทยเป็นบาลี

- ก. เจ้านาย ยังคนใช้ ให้หุง ซึ่งข้าว
 ข. ภิกษุ ยังอุบาสกอุบาสิกา ให้ถวาย ซึ่งภิกษา
 ค. พระศาสดา ยังภิกษุทั้งหลาย ให้ฟัง ซึ่งธรรม

ศัพท์ควรรู้

สามิโก	เจ้านาย	สุโท	พ่อครัว
โอทโน	ข้าว	ปาเจติ	ให้หุง
ททาเปติ	ให้ถวาย	กมฺมนฺตํ	ซึ่งงาน
กาเรติ	ให้ทำ	การาเปติ	ให้ทำ
สขฺฌาเปติ	ให้ท่อง	อาทาเปติ	ให้นำมา
อุคฺคณฺหาเปติ	ให้เรียนเอา	อดฺตานํ	ซึ่งตน
ปฏฺฐึเป	ในคุณธรรมอันสมควร	นิเวสเน	พึงให้ตั้งอยู่
อถ	ในกาลนั้น	อนฺุสาเสยฺย	พึงปราถอน
อญฺญํ	ซึ่งบุคคลอื่น	น กิลิสฺเสยฺย	ไม่พึงเศร้าหมอง

๔. ปฐมาวิภัตติในอรรถวิภัตติ

วิภัตติ ก็น่าจะคิดถนัดนั้นแหละ ทำหน้าที่ขยายประธาน และอยู่หน้ากริยาว่า “มี, เป็น” มีบุรุษและวจนตรงกับประธานและกริยา

แปลบาลีเป็นไทย

๑. โก พุทฺโธ โหติ.
๒. สิทฺถตฺโต พุทฺโธ โหติ.
๓. ทารกา สามเณรา โหนติ.
๔. ตวํ อาวุโส กีนาม อสิ.
๕. อหํ ฆนฺเต (พุทฺธฺรฺกฺขิตฺโต นาม) อมุหิ. (ใส่ชื่อของตัวเองแทน)
๖. ตุมฺเห ฆนฺเต กีนามา อตถ.

๔. เตน คาโม คจฺฉียติ.

๕. ภควตา วจฺนํ วุจฺจติ.

๖. โย พาลो มณฺเฑติ พาลุยฺ ^{มณฺเฑติ=ยอมสำคัญ ย่อมรู้} ปณฺฑิตो วาปี เตน โส

พาลो จ ปณฺฑิตมานิ ^{โส แล พาลโสติ} วุจฺจติ. ^{ยอมถูกรเรียก}

(ขุ.ธ.พาล.คณฺจฺเภทก. ๒๕/๖๓)

Text

แปลไทยเป็นบาลี

ก. บุรุษช้วนัน อันน้ำ ย่อมพัดพาไป (วฺยฺหเต, วฺยฺหเต)

ข. น้ำปานะ อันภิกษุทั้งหลาย กำลังดื่ม

ค. พระธรรมเทศนา อันอุบาสกและอุบาสิกาทั้งหลาย ฟังอยู่

ศัพท์ควรรู้

ปัจเจเต	หุงอยู่, ถุกหุง	สมฺปตฺติโย	สมบัติ ท.
อนฺุญฺยติ	เสวยอยู่, ถุกเสวย	วุจฺจติ	ตรัสอยู่, กล่าวอยู่
พาลो	คนพาล คนโง่	มณฺเฑติ	ยอมสำคัญ
พาลุยฺ	ว่าเป็นพาล	ปณฺฑิตมานิ	ถือตนว่าเป็นบัณฑิต
ส (โส)	ผู้นั้น	วุจฺจติ	ยอมเรียก

๖. ปฐมาวิภัตติในอรรถาบาลปะนะ

อาลปะนะ เป็นคำสำหรับเรียกให้รู้ตัวก่อนจะพูดด้วย

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ภควโต จ **สาริปุตฺต** วิปสฺสิสฺส ภควโต จ ลีขิสฺส ภควโต จ เวสฺสภุสฺส พุรฺหมจฺริยํ น จิรฺภูจฺติกํ อโหสิ.

๒. ภควโต จ **สาริปุตฺต** กกุสนฺธสฺส ภควโต จ โกนาคฺมนสฺส ภควโต จ กสฺสปสฺส พุรฺหมจฺริยํ จิรฺภูจฺติกํ อโหสิ.

๓. **อมฺม ตาต** ยถา ยถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ.

- ๔. สุนาตุ เม ภาณเต สงฺโฆ.
- ๕. ภาณเต อิมสฺมี สาสเน กติ ชฺรานิ.
- ๖. พุราหุณฺน ปุตฺตสฺส เต โรโค อุปฺปนฺโน.
- ๗. กุฏชฺฐิล อรณฺณโต อาคนฺตฺวา มม ชฺฆาสุ อุกฺกมฺลิตฺ.
- ๘. อาจริย ตุมฺหากํ อิตฺ นินฺนภาวํ น ชานามิ, ขมถ เม.
- ๙. อภิญฺเษยฺยํ อภิญฺญาตํ ภาเวตฺตฺพฺพญจ ภาวิตํ
ปฺหาตฺตฺพฺพํ ปหีนํ เม ตสฺมา พุทฺโธสฺมิ พุราหุณฺน.

(มช.มช. ๑๓/๕๙๕)

แปลไทยเป็นบาลี

- ก. ดูก่อนสามเณร เธอ จงเรียน ซึ่งศิลปะ
- ข. อุบาสกและอุบาสิกาท. ท่านท. จงให้ท่าน และจงรักษาศีล
- ค. ภิกษุท. เราจะเตือนเธอท.ว่า สังฆารท. มีความเสื่อมไปเป็น
ธรรมดา, เธอท. จงถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด

ศัพท์ควรรู้

พุรหฺมจริยํ	พระศาสนา	จิรฺภูจฺจิติกํ	ตั้งอยู่ได้นาน
อมฺม	ข้าแต่แม่, คุณแม่	ตาท	ข้าแต่พ่อ, คุณพ่อ
อาชานามิ	รู้อยู่	สฺนฺนาตุ	จงฟัง
อภิญฺเษยฺยํ	ธรรมที่ควรรู้อย่าง	อภิญฺญาตํ	รู้แล้ว
ภาเวตฺตฺพฺพญจ	ธรรมที่ควรทำให้เจริญ	ภาวิตํ	ทำให้เจริญแล้ว
ปฺหาตฺตฺพฺพํ	ธรรมที่ควรละ	ปหีนํ	ละได้แล้ว
พุทฺโธสฺมิ (พุทฺโธ-อสฺมิ)	เป็นพระพุทฺธเจ้า		

โปรดจำไว้เสมอว่า บทที่มีปฐมาวิปถัยนตบอยู่สุดท้าย เมื่อลงในอรรถ
กัตตา เหตุกัตตา วิกติกัตตา อภินิหิตกัมมะหรือวุตตกรรม กิริยาวิเสสนะ
ต้องมีบุรุษและวจนะตรงกับกิริยาเสมอ

ทุตติยาริภัตยัณตบท บทที่มีทุตติยาริภัตติอยู่สุดท้าย

ทุตติยาริภัตติ มีอรรด ๕ อย่าง

๑. กัมมัตตะ อรรดกรรม ๘

ก. อิจฉิตกรรม	กรรมอันน่าปรารธนา (ซึ่ง)
ข. อนิจฉิตกรรม	กรรมอันไม่น่าปรารธนา (ซึ่ง)
ฃ. อกถิตกรรม	กรรมที่กิริยาไม่กล่าว (ไม่ตรงกิริยา) (กะ)
ง. สัมปาปณียกรรม	กรรมที่เข้าถึง (ซึ่ง, สู)
จ. นิพพัตตเนยกรรม	กรรมที่เกิดขึ้น (ซึ่ง)
ฉ. วิกตกรรม (วิกถนียกรรม)	กรรมที่ถูกทำให้เปลี่ยนไป (ให้เป็น)
ช. การิตกรรม	กรรมของการิตปัจจย (ยัง)
ฌ. สัมภาวนกรรม	กรรมที่ถูกยกย่อง (ว่าเป็น)

๒. กิริยาริเสสนัตตะ อรรดกิริยาริเสสนะ (ขยายกิริยา)

๓. ัญญุจยัตตะ อรรดัญญูจิวิภัตติ (แห่ง)

๔. สัตตมยัตตะ อรรดสัตตมวิภัตติ (ใน, ใกล้, ที่, บน)

๕. อัจจันตสังโยคัตตะ อรรดตลอดระยะ

ก. กาลัจจันตสังโยคะ	ตลอดเวลา (ตลอด, ลั้น)
ข. อัทธานัจจันตสังโยคะ	ตลอดระยะทาง (ตลอด, ลั้น)

๑. ทุตติยาริภัตติในอรรดกรรม ๘

กรรม คือ กรรมของกิริยาที่มาจากธาตุมีกรรม ธาตุบางตัวไม่มีกรรม ธาตุบางตัวมี ๑ กรรม ธาตุบางตัวมี ๒ กรรม หากต้องการเพิ่มกรรมให้แก่ธาตุ ให้ใช้วิธีเติมอุปสัคหน้าธาตุ หรือลงการิตปัจจยหลังธาตุ ด้วยวิธีนี้ จะทำให้ธาตุที่ไม่มีกรรม กลายเป็นธาตุมี ๑ กรรม, ธาตุที่มี ๑ กรรม กลายเป็นธาตุมี ๒ กรรม, และธาตุที่เคยมี ๒ กรรม จะกลายเป็นธาตุมี ๓ กรรม ให้ลงทุตติยาริภัตติในอรรดกรรมเหล่านั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ทารโก มคค์ คจจติ.
๒. ทาริกา ภาตติ ปจติ.
๓. ปุริสา คามํ อากจจจติ.
๔. พุทฺโธ ฌมมํ เทเสติ.
๕. มนุสฺสา กมมํ กโรนติ.
๖. จกฺขุ อิกฺขจฺจจํ รูปํ อิกฺขติ.
๗. โสถํ อิกฺขจฺจจํ สทฺทํ สุณาติ.
๘. ฆานํ อิกฺขจฺจจํ คนธํ ฆายติ.
๙. ชิวฺหา อิกฺขจฺจจํ รสํ รสติ.
๑๐. กาโย อิกฺขจฺจจํ สมฺผลสฺสํ ผุสติ.
๑๑. มโน อิกฺขจฺจจํ อารมฺมณํ รมติ.
๑๒. หี รมติ ปี หํ รมติ โปกุ
เถี รมติ ปุ ชุ รมติ ธิ. (โลกนิตติ. ๘๙)
๑๓. โส กณฺณกํ มทฺทติ.
๑๔. ทวารปาลโก วิสํ คิลติ.
๑๕. ยถฺยทตฺตํ กมฺพลํ ยาจเต พุราหฺมณเ.
๑๖. ภาควา ภิกฺขุ เอตทวโจ.
๑๗. อหํ นิเวสนํ ปวิสामी.
๑๘. สุขโน ปณฺชิตเต ปยิริปาสติ.
๑๙. มาตา ปุตฺตํ วิชายติ.
๒๐. กญฺจมจฺจคารํ กโรติ.
๒๑. สุวณฺณํ เกยฺรู กญฺจํ วา กโรติ.
๒๒. อาจริโย ลิสฺสํ ฌมมํ โโพเธติ.
๒๓. ยสฺส กาเยน วาจาเย มนฺสา นตฺถิ ทฺทุกฺกํ
สํวตฺตํ ตีหิ จาเนหิ ตมฺหํ พุรฺรมิ พุราหฺมณํ.

ศัพท์ควรรู้

ปจติ	หุง, ต้ม	อากาศจุนติ	มา
เทเสติ	แสดง	กโรติ	กระทำ
จกฺขุ	ตา	รูป	ซึ่งรูป
โสติ	หู	สทฺท	ซึ่งเสียง
ฆาน	จมูก	คนฺธ	ซึ่งกลิ่น
ชิวหา	ลิ้น	รส	ซึ่งรส
กาโย	กาย	สมฺผลสฺต	ซึ่งสัมผัส
มโน	ใจ	อารมฺมณ	ซึ่งอารมณ์
กโรนฺติ	ทำ	อิกฺษติ	เห็น
สุณฺาติ	ฟัง	ฆายติ	สูด, ดม
รสติ	ลิ้ม	มุสฺติ	ถูกต้อง
นตฺถิ	ย่อมไม่มี	รมติ	ยินดี
หี (มฺหีโส)	ควาย	ปี (ปฺงก)	ซึ่งโคลนตม
ห (หฺโส)	หงส์	โปก (โปกฺษรณิ)	ซึ่งสระโปกษรณิ
ถี (อิตฺถิ)	หญิง	ปุ (ปุริส)	ซึ่งชาย
ชฺ (ภิกฺษุ)	ภิกษุ	ธ (ธมฺม)	ซึ่งธรรม
กณฺฐก	ซึ่งหนาม	พฺรุมิ	ย่อมเรียก
สฺรณ	เป็นสฺรณะ	มทฺทติ	เหยียบ
วิส	ซึ่งยาพิษ	คิลติ	กลืนกิน
กมฺพล	ซึ่งผ้ากัมพล	นิเวสน	ลู่ที่อยู่
ยาจเต	ขอ	อโวจ	ตรัสแล้ว กล่าวแล้ว
เอต (วจน)	ซึ่งค่านัน	ปวิสามิ	เข้าไป
สุชโน	คนดี	วิชายติ	คลอด
ทฺกฺก	กรรมชั่ว	กฏจ	ซึ่งพิน

องครำ	ให้เป็นถำน	เกตุร	ให้เป็นนกงุง
กฏก	ให้เป็นกำไล	โพเธติ	ให้รู้
สำตุ	สำรวมแล้ว	ปยิรุตติ	เข้าไปนังใกล้
อิกฺฐจำนิกฺฐจ	นำปรารถนถและไม่นำปรารถนถ		

แปลไทยเป็นบาลี

๑. เด็กหญิง ท. ย่อมไป สู่นทง
๒. เด็กชย ท. ย่อมหุง ซึ่งช้ำว
๓. บุรุษ ย่อมมม สู่มู่บ้าน
๔. พระพุทถเจ้ำ ท. ย่อมทรวงแสดง ซึ่งพระถรรวม
๕. อจจรย ย่อมสอน ซึ่งคิลปะ
๖. คิษย ท. ย่อมเรียนเออ ซึ่งคิลปวิทย
๗. พวกเรอ ย่อมกิน ซึ่งช้ำว ในเวลเอช้ำ

๒. พุดิยอวิภัตติในอรรถกิริยอวิเสสนะ

วิเสสนะ คือ คำนุคณคัพทที่ชยยกิริยอให้เห็นลักษณะพิเศษ ลงพุดิยอวิภัตติในอรรถกิริยอวิเสสนะนั้นด้วย

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ทอโร กุสุ สติ (สยติ).
๒. ปอปกอริ ทุกุข สนนติ (สยนุตติ).
๓. ตูโว โอิทนน มูทุม ปจลิต.
๔. ตุมเห ผอสุกั วสถ.
๕. มย สีม คจจนม.
๖. สมนน สณิก คจจนุตติ.
๗. ตูโว สีม สีม ออคจจนอหิ.
๘. สอมนเอรอ ปริมณุตล นีวอสนนติ, ปริมณุตล ปอรูปนุตติ.

๙. สมณา กายปุปจาลกั น คจฺจนฺติ.
 ๑๐. สมณา สฺรฺสุรฺการกั น ภูณฺชนฺติ.
 ๑๑. ชยั เวรึ ปสวติ ทุกขั เสติ ปราชีโต
 อุปสนฺโต สฺขั เสติ หิตฺวา ชยฺปราชยั.
 (ขุ.ธ.สุข.โกสฺสราษ. ๒๕/๒๐๑)

ศัพท์ควรรู้

เสติ	นอน	ปาปการี	ผู้ทำแต่บาป
มุกุ	ให้อ่อน, ให้นุ่ม	ผาสุก	ผาสูก
สีมึ	เร็ว	สณิก	ค่อยๆ, ช้าๆ
ปริมณฑล	เป็นปริมณฑล	กายปุปจาลกั	โคลงกาย
สรุสรุการกั	เสียงดังซูดๆ	นิวาเสนฺติ	นุ่ง
ปารุปนฺติ	ห่ม	ภูณฺชนฺติ	ฉั้น, กิน

แปลไทยเป็นบาลี

๑. ท่านทั้งหลาย จงมาช้าๆ อย่างมาเร็ว
๒. พวกเรา พวกนั้นนุ่งห่ม เป็นปริมณฑล
๓. ท่านอย่ารับประทานเสียงดังซูดๆ
๔. เธอ จงเรียนเอาคิลปะ ช้าๆ

๓. พุทธยาวิภัตติในอรรถฉัญฉฐี (แห่ง)

พุทธยาอรรถฉัญฉฐี คือ ลงพุทธยาวิภัตติในอรรถฉัมพันธอันเป็นอรรถของฉัญฉฐีวิภัตติด้วย

แปลบาลีเป็นไทย

๑. อนฺตรา จ ราชคหึ อนฺตรา จ นาลนหุ อทุธานมคฺคฺคฺปฺปฏิปนฺโน.
๒. นที เนรณฺชริ ปติ.
๓. อุปมา (ถาณฺสฺส) มํ ปฏฺฐิภาติ.

ศัพท์ควรรู้

อนุดรา ในระหว่าง ราชคห์ แห่งกรุงราชคฤห์
 นาลนท แห่งเมืองนาลันทา ปติ ในที่ใกล้
 นที เนรณฺชรี แห่งแม่น้ำเนรัญชรา ปฎิภาติ ย่อมปรากฏ

๔. พุติยาวิภัตติในอรรถสัตตมมี (ใน, บน)

พุติยาอรรถสัตตมมี คือ ลงพุติยาวิภัตติในอรรถสัตตมมีวิภัตติด้วย
แปลบาลีเป็นไทย

๑. เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหริติ คิञฺฉณฺฏเฐ ปพฺพเต.
๒. สมณา ปุพฺพณฺหสมยํ คามํ ปิณฺฑทาย ปวิสนฺติ.
๓. ปุริโส อคารํ อชฺฌาวสฺติ.
๔. มนุสฺสา เอกมฺนฺตํ นิสีทฺนฺติ.
๕. อจิรํ วตยํ กาโย ปถวี อธิเสสฺสฺติ
 จุกฺโข อเปตวิญญาโณ นีรตุถํว กลิงฺครํ.

(ขุ.ธ.จิตต.ปุตฺตคตฺต. ๒๕/๔๑)

ศัพท์ควรรู้

เอกํ สมยํ	ในสมัยหนึ่ง, ครั้งหนึ่ง	วิหริติ	ประทับอยู่
ราชคเห	ใกล้กรุงราชคฤห์	ปพฺพเต	บนภูเขา
ปุพฺพณฺหสมยํ	ในเวลาเช้า	ปิณฺฑทาย	เพื่อบิณฑบาต
ปวิสนฺติ	เข้าไป	อชฺฌาวสฺติ	อาศัยอยู่
อคารํ	ในเรือน	เอกมฺนฺตํ	ณ ที่สมควร
นิสีทฺนฺติ	นั่ง	ปถวี	บนแผ่นดิน
อธิเสสฺสฺติ	จักนอนทับ		

แปลไทยเป็นบาลี

๑. สมัยหนึ่ง ข้าพเจ้า อยู่ที่กรุงศรีอยุธยา

๒. สาธุ ภันเต, ท่านทั้งหลาย จงเข้าไป สู่หมู่บ้าน ในเวลาเช้า เพื่อรับบิณฑบาต

๕. พุทธยาวิภักตีในอรรถัจจันตสังโยคะ

อัจจันตสังโยคะ คือ การกระทำอยู่ตลอดระยะเวลา มี ๒ อย่าง คือ

ก. กาลัจจันตสังโยคะ

ตลอดระยะเวลา (ตลอด, ลิ่น)

แปลบาลีเป็นไทย

- ๑. มาลี มโสถโน โหติ.
- ๒. สพุพกาลิ วิหาโร รมณียโ.
- ๓. ชรราวาโส ดิยามิ สยติ.
- ๔. อิมสุมี วิหาเร อิมิ เตมาลี วสุตี อุเปมิ.
- ๕. มยิ ปาลีภาตี ลิกขิตุ ปณจมาลี อิมิ วิหาริ อากมิมหา.
- ๖. สพุพรตตี สุปินิ น ลภามิ.
- ๗. เอกทิวลี ลิปุปี อุกคณหามิ.
- ๘. สัจจันริ วา อุนิ วา ปริหริตุวา วิชายติ
เตน สา ชนยนุตีติ ชเนตตี เตน วุจจติ.

(พ.ชา. ๒๘/๑๖๗/๕๔)

ศัพท์ควรรู้

มาลี	ตลอดเดือน	มโสถโน	ข้าวคลุกเนื้อ
สพุพกาลิ	ตลอดกาลทั้งปวง	รมณียโ	ร่มรื่น
ดิยามิ	ตลอดยามทั้ง ๓	เตมาลี	ตลอด ๓ เดือน
วสุตี อุเปมิ	เข้าจำพรรษา	ลิกขิตุ	เพื่อเรียนเอา

ปญจมาส	ตลอด ๕ เดือน	อาคมิมุหา	มาแล้ว
สพฺพตฺติ	ตลอดทั้งคืน	สุบิน	ซึ่งการหลับ
เอกทิวส	ตลอดทั้งวัน	อุคฺคณฺหามิ	เรียนเอา
ปริหริตฺวา	บริหาร	วิชายติ	คลอด
สํวจฺจร	ตลอดปี	อุณฺ ฺวา	หรือหย่อน

แปลไทยเป็นบาลี

๑. น้ำและข้าว ย่อมเพียงพอ ตลอดปี
๒. กรุงเทพมหานคร ร่มรื่น ตลอดกาลทั้งปวง
๓. เราจักเรียนภาษาบาลี ตลอด ๓ ปี

ข. อักษรนำจันตสังโยคะ ตลอดระยะเวลาทาง (ตลอด, ลิ่น)

แปลบาลีเป็นไทย

๑. โยชนํ วนราชิ ปกาสติ.
๒. คาวุตํ ปพฺพโต ทิโฆ.
๓. มคฺคสฺส ปญจ โยชนานิ อาคโตมฺหิ.
๔. อหํ อุสภํ อุสภํ โคณานิ สทฺทํ สุณามิ.
๕. ตฺวํ ติโกสํ อเปหิ.
๖. มนุสฺสา กนฺตารํ มคฺคํ ทฺกฺขํ ปฏฺลิภนฺติ.
๗. สามเณโร วีสฺติโยชนํ มคฺคํ อคฺมาลิสฺส.

ศัพท์ควรรู้

โยชนํ	ตลอด ๑ โยชน	วนราชิ	ราวป่า, แนวป่า
คาวุตํ	ตลอด ๑ คาวุต	อุสภํ	ตลอด ๑ อุสภะ
ติโกสํ	ตลอด ๓ โกสะ	กนฺตารํ	กัณดาร

ปฏิภนติ ได้, ได้แต่, ได้เฉพาะ อคมาลี ได้ไปแล้ว

- ๑ อุษภ = ๕๐ เมตร ระยะพอดียืนเสียงโคร้อง
- ๑ โภส = ๑ กิโลเมตร ระยะไต่ยืนคนตะโกนเรียก
- ๑ คาวุต = ๔ กิโลเมตร ระยะเห็นโคเดินเหมือนหยุดนิ่ง

ตติยวิภัตยੰตบพ

บทที่มีตติยวิภัตยอยู่สุดท้าย

ตติยวิภัตติ มีอรรถ ๗ อย่าง

๑. กรณัตตะ อรรถเครื่องช่วยให้สำเร็จกิจ (ด้วย, โดย, ทาง)
๒. อนภิตกัตตวัตตะ อรรถผู้ทำกิจในประโยชน์กรรม (อัน)
๓. เหตุวัตตะ อรรถเหตุ (เพราะ)
๔. สหาคโยคัตตะ อรรถประกอบคู่กับ สห สหุธิ (พร้อมด้วย)
๕. สัตตมยัตตะ อรรถสัตตมีภัตติ (ใน)
๖. วิเสสนัตตะ อรรถวิเสสนะ (โดย, ตาม, ข้าง)
๗. อิตถัมภุตักขานัตตะ อรรถกล่าวตามความจริง (มี)

๑. ตติยวิภัตติในอรรถกรณะ (ด้วย, โดย, ทาง)

กรณะ คือ เครื่องมือช่วยทำกิจ ลงตติยวิภัตติในเครื่องมืออันนั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. หตุเถน กมฺมํ กโรติ.
๒. จกฺขุณา รุปํ ปสฺสตี.
๓. มนสา ธมฺมํ วิญญาถ.
๔. ทาตุเตน วิหโย ลุณาตี.
๕. อคฺคินา ตินฺกลาปํ ฌาเปตี.
๖. ทารโก ปาเทน คามํ คจฺจตี.

๗. ทาริกาโย สกฺเขน นครํ คจฺจนฺติ.
 ๘. ปุริโส อคฺคิรเถน เทวมหานครํ คจฺจนฺติ.
 ๙. มนุสฺสา นาวาย ชลบุรึนฺครํ อากจฺจนฺติ.
 ๑๐. สามเณโร ยนฺตนาวาย สีขังทีปํ คจฺจนฺติ.
 ๑๑. อากจฺจนฺติ นุ ตูวํ อาวุโส นครํ อคฺคิรเถน.
 ๑๒. นาหํ ฆนฺเต อคฺคิรเถน นครํ อากจฺจามิ.
 ๑๓. ยถา ทณฺฑเณน โคปาโล คาโว ปาเชติ โคจฺรํ
 เอวํ ชรา จ มจฺจุ จ อายํ ปาเชนฺติ ปาณินํ.
- (ขุ.ธ.ทณฺฑ.อุโปสถิก. ๒๕/๑๓๕)

ศัพท์ควรรู้

ปสุตติ	เห็น, ดู	วิญญาय	รู้แล้ว
ทาดุเตน	ด้วยเคียว	วีหโย	ซึ่งข้าวเปลือก ท.
ลุนาติ	เกี่ยว	อคฺคินา	ด้วยไฟ
ติณฺถลาปี	ซึ่งพอนหญ้า	ฉาเปติ	เผา
ปาเทณ	ด้วยเท้า	สกฺเขน	ด้วยเกวียน
อคฺคิรเถน	โดยรถไฟ	ทีปํ	สู่เกาะ
รเถน	รถ	ยนฺตนาวาย	ทางรถยนต์
อสุสรโถ	รถม้า	นาวาย	ทางเรือ
อคฺคินาวา	เรือไฟ	ปาเชติ	ต้อนไป, ไล่ไป
ทณฺฑเณน	ด้วยท่อนไม้	โคจฺรํ	สู่ที่หากิน

แปลไทยเป็นบาลี

๑. ท่าน ย่อมมา สู่หมู่บ้าน โดยอะไร
๒. ข้าพเจ้า ย่อมมา สู่นคร โดยรถไฟ
๓. ท่าน ย่อมมา สู่หมู่บ้าน ด้วยเท้าหรือ
๔. ข้าพเจ้า ย่อมไม่มา สู่หมู่บ้าน ด้วยเท้า

๒. ตติยาริภัตติในอรรถอนภิหิตกัตตา (อัน)

อนภิหิตกัตตา หรือ อวุตตกัตตา คือ ผู้ทำกิริยา แต่ไม่ถูกกิริยากล่าว เพราะไม่มีบุรุษและวจนะตรงกับกิริยา

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ชินเน ธมฺโม เทลิตโต.

๒. พุกุเณน ชิโต มาโร.

๓. อหิณา ทฏฺโจะ นโร.

๔. สทฺธเชหิ การิตโต วิหาโร.

๕. พุกุเณน โพลิตโต โลโก.

๖. ยถาปิ ปุပ္ผฺวราสิมฺหา กยิรา มาลาคุณฺเณ พหุ
เอวํ ชาเตน มจฺเจเน กตตพฺพํ กุสลํ พหุ.

(ขุ.ธ.ปุ.พ.วิ.สา. ๒๕/๕๓)

ศัพท์ควรรู้

เทลิตโต ทรงแสดงแล้ว

ชิโต ทรงชนะแล้ว

อหิณา อันงูพิษ

ทฏฺโจะ กัดแล้ว

การิตโต ให้สร้างแล้ว

โพลิตโต ทรงรู้แล้ว

ปุပ္ผฺวราสิมฺหา จากกองแห่งดอกไม้

กตตพฺพํ ควรทำ

๓. ตติยาริภัตติในอรรถเหตุ (เพราะ)

เหตุ คือ สิ่งที่ทำให้ผลเกิด หมายถึง คำศัพท์ที่เป็นเหตุ และวิภัตติที่ลงในอรรถเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ตวํ อาวุโส เกน วสสิ.

๒. อหํ ภนฺเต อนฺเนน วสามิ.

๓. ตูว อวฺโส เกน โภคํ ลภสิ.
๔. อหํ ภนฺเต ทาเนน โภคํ ลภามิ.
๕. มนุสฺสา อวฺโส เกน สุขํ ลภนฺติ.
๖. มนุสฺสา ภนฺเต สีเลน สุขํ ลภนฺติ.
๗. สตฺตา อวฺโส เกน นิพฺพานํ ปาปฺพนฺติ.
๘. สตฺตา ภนฺเต ภาวนา ย นิพฺพานํ ปาปฺพนฺติ
๙. น ชจฺจา วสฺโส โหติ น ชจฺจา โหติ พฺราหฺมเณ
กมฺมฺนา วสฺโส โหติ กมฺมฺนา โหติ พฺราหฺมเณ.

(ขุ.สุ. ๒๕/๑๔๒)

ศัพท์ควรรู้

ปาปฺพนฺติ	ยอมถึง	วสฺติ	ยอมอยู่
ลภติ	ยอมได้	มนุสฺโส	มนุษย์
นโร	มนุษย์	อนฺนํ	ข้าว
สตฺโต	สัตว์	ทานํ	ทาน
สีลํ	ศีล	โภโค	ทรัพย์
ชจฺจา	เพราะชาติ	วสฺโส	คนถ้อย
ภาวนา	ภาวนา (การเจริญสมาธิ)		

แปลไทยเป็นบาลี

๑. เนะท่านผู้มีอายุ ท่าน ย่อมหุง ซึ่งข้าว เพราะเหตุอะไร
๒. ข้าพเจ้า ย่อมอยู่ เพราะข้าพหามีได้
๓. สัตว์ ท. ย่อมได้ ซึ่งอะไร เพราะทาน

๔. ตติยวิภัตติในอรรถสหาทีโยคะ (พร้อมด้วย)

สหาทีโยคะ คือ ในที่ประกอบด้วย สห และ สทฺธิ คัพท์ หรือ ตติยวิภัตติในอรรถ สห และ สทฺธิ คัพท์นั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. วิตกุเกน สห วตตติ สวิตกุโก.
๒. นิสีทิ ภควา สทุธิ ภิกขุสงฺฆเณ.
๓. ปุตฺเตน สห ญฺโล.
๔. ทุกฺโข พาลเอหิ สฺวาโส.
๕. ตวํ เกน สห วิหฺรลฺลิตฺติ.
๖. อหํ พุกฺเขณ สห วิหฺรลฺลิตฺติ.
๗. พุกฺโข เกน สทุธิ นครํ คจฺจติ.
๘. พุกฺโข สงฺฆเณ สทุธิ นครํ คจฺจติ.
๙. ภควา เวรณฺชาเย วิหฺรลฺลิตฺติ มหตา ภิกขุสงฺฆเณ สทุธิ.

ศัพท์ควรรู้

วตตติ	ยอมเป็นไป	นิสึทิ	ประทับนั่ง
ญฺโล	อ้วน	สห, สทุธิ	พร้อม, กับ
สฺวาโส	การอยู่ร่วม	วิหฺรลฺลิตฺติ	ยอมอยู่
มหตา	หมู่ใหญ่	เวรณฺชาเย	ในเมืองเวรัญชา

แปลไทยเป็นบาลี

๑. ข้าพเจ้า ย่อมอยู่ กับด้วยท่าน
๒. ท่าน ย่อมอยู่ กับด้วยข้าพเจ้า
๓. บัณฑิต ย่อมอยู่ กับด้วยบัณฑิต
๔. พระพุทธเจ้า ย่อมเสด็จมา พร้อมด้วยพระสงฆ์

๕. ตติยาวิปัสยัณตบพ (ใน)

ตติยาวิปัสยัณตบพ คือ มีการลงตติยาวิปัสยัณตบพในอรรถของสัตตมวิภัตติได้ด้วย

แปลบาลีเป็นไทย

๑. เตน โข ปน สมเยน อญฺญตรโ ภิกฺขุ โกสมฺพิยํ คีลาโน โหติ.
๒. กาเลน ฌมฺมสุสฺวนํ.
๓. โส โว มมจฺจนฺตํ สตุถา.
๔. ปฺรตุถิเมน ฌตฺตฺตฺโร, ทกฺขิณฺนํ วิรุฬฺหโก,
ปจฺฉิเมน วิรุปกฺโข, กุเวโร อุตฺตเรน จ.
๕. เยน ภควา, เตนฺปสฺสงฺกมิ.

ศัพท์ควรรู้

สมเยน	ในเวลา	อญฺญตรโ	รูปหนึ่ง
คีลาโน	ป่วย	กาเลน	ในกาล
ฌมฺมสุสฺวนํ	การฟังธรรม	อจฺจนฺตํ	ในกาลล่วงไป
ปฺรตุถิเมน	ในทิศตะวันออก	ทกฺขิณฺนํ	ในทิศใต้
ปจฺฉิเมน	ในทิศตะวันตก	อุสฺสงฺกมิ	เข้าไปเฝ้าแล้ว
ฌตฺตฺตฺโร	คนธรรมดา ท้าวธรรมฐ	วิรุฬฺหโก	กุ่มภักข์ ท้าววิรุฬหก
วิรุปกฺโข	นาค ท้าววิรุฬภักข์	กุเวโร	ยักข์ ท้าวกุเวร

๖. ตติยวิภัตติในอรรถวิเสสนะ (โดย, ตาม, ข้าง)

วิเสสนะ คือ คำคุณศัพท์ที่ขยายกริยาให้เห็นลักษณะพิเศษ ลงตติยวิภัตติในอรรถกริยาวิเสสนะนั้นด้วย

แปลบาลีเป็นไทย

๑. โคตฺเตน โคตโม นาโถ.
๒. ลิปฺเปน นพกาโร โส.
๓. เอกฺกนฺตีโส วยสา.
๔. ตปฺสา อุตฺตโม.

๕. สุวณฺเณน อภิรัฐโป.
๖. มคฺเคนน คจฺจติ.
๗. อิจฺฉาย ฌนํ คณฺหาตุ.
๘. สาริปฺตุโตติ นามเณ วิสฺสุโต ปณฺณวา จ โส.
๙. องฺคุลิมาโล ภควโต ปิฎฺฐิจิโต อเนฺหวติ
๑๐. อาจารย์โย ฌมฺเมเน ลิสฺสํ โอวทติ.

ศัพท์ควรรู้

โคตฺเตน	โดยพระโคตร	นาโถ	พระพุทธเจ้า
นพกาโร	ข้างสาม	เอกฺกนฺตีโส	๒๙ ปี
วยสา	โดยวัย	ตปฺสา	โดยความเพียร
สุวณฺเณน	โดยผิวพรรณดุจทอง	อภิรัฐโป	รูปงาม
อิจฺฉาย	ตามปรารถนา	คณฺหาตุ	จงถือเอา
วิสฺสุโต	ปรากฏ	ปณฺณวา	ผู้มีปัญญา
ปิฎฺฐิจิโต	ข้างหลัง	อเนฺหวติ	ตามไป

แปลไทยเป็นบาลี

๑. ท่าน จงเดินไป ตามทางสายนั้น
๒. ข้าพเจ้า จะตามไป ข้างหลัง
๓. โดยโคตร ท่านมีชื่อว่าอะไร

๗. ตติยวิภัตติในอรรถกถิตถัมมฏักขานะ (มี)

อิตถัมมฏักขานะ คือ การกล่าวตามความเป็นจริงว่า ใครมีอะไร

แปลบาลีเป็นไทย

๑. สา ภินฺเนน ลีเสน ปคฺขรณฺเตน โลหิตฺเตน ปฏฺวิวิสฺสกานํ อุชฺฌาเปสิ.

๒. โย ปน ภิกขุ อุณฺณปญฺจพฺพนฺธเนน ปตฺเตน อญฺญํ นวํ ปตฺตํ
 เจตาเปยฺย, นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺตํ. (วิ.มหาว. ๒/๖๑๒/๗๒)

๓. มโนปฺพุพฺพคฺมา ฅมฺมา มโนเสฏฺฐจา มโนมฺยา
 มนสา เจ ปทฺฐเจน ภาสติ วา กโรติ วา
 ตโต นํ ทุกฺขมเนวติ จกุกํว วหโต ปทํ.
 มโนปฺพุพฺพคฺมา ฅมฺมา มโนเสฏฺฐจา มโนมฺยา
 มนสา เจ ปสนฺเนน ภาสติ วา กโรติ วา
 ตโต นํ สุขมเนวติ ฉายาว อญฺปิยาณิ.

(ขุ.ธ.ยมก.จกฺขุปาล. ๒๕/๑-๒/๒๓)

ศัพท์ควรรู้

ภินฺนเนน	แตก	สีเสณ	มีศรัทธา
ปคฺขรณฺเตน	ไหลอาบ	โลหิตเนน	มีเลือด
ปฏฺวิสฺสกาณํ	แก่บุคคลผู้คุ้นเคยกัน	อุชฺฐมาเปสิ	ใส่ร้าย, ฟ้อง
อุณฺณปญฺจพฺพนฺธเนน	รอยปะหย่อน ๕	นวิ ปตฺตํ	ซึ่งบาตรใบใหม่
เจตาเปยฺย	ขอ	นิสฺสคฺคิยํ	ต้องสละ
มโนปฺพุพฺพคฺมา	มีใจถึงก่อน	มโนเสฏฺฐจา	มีใจประเสริฐสุด
มโนมฺยา	สำเร็จมาแต่ใจ	มนสา	มีใจ
ปทฺฐเจน	เสียแล้ว	อเนวติ	ยอมติดตามไป
จกุกํว	ดุจล้อ	วหโต	ตัวนำไปอยู่
ปทํ	ซึ่งรอยเท้า	ปสนฺเนน	ส่องใสแล้ว
ฉายาว	ดุจเงา	อญฺปิยาณิ	ติดตามไป

จตุตถีวิภัตยੰนบพ

บพที่มีจตุตถีวิภัตติอยู่สุดท้าย

จตุตถีวิภัตติ มีอรรถ ๔ อย่าง

๑. สัมปทานัตถะ อรรถสัมปทาน ผู้รับ (แก่, ต่อ)
 ในที่ประกอบด้วยธาตุเหล่านี้
 ทา ทานเ ในกาให้ เช่น สงฆสฺส เทติ.
 รุจ อิจฺฉาย ในความพอใจ เช่น รุจฺจติ สงฆสฺส.
 ขมุ สหเน ในความอดกลั้น เช่น ขมฺติ สงฆสฺส.
 ฉที อิจฺฉาย ในความพอใจ เช่น ฉาเทติ ทารกสฺส.
 ธร ธารเ ในกาทรงไว้ เช่น อาจริยสฺส ฉตฺตํ ธารเติ.
 อิณฺสามิกสฺส อิณฺ ธารยติ.
๒. ตุมัตถะ อรรถของ ตู ปัจจัย (เพื่อ)
๓. อาลีสนัตถะ อรรถปรารณา (แก่)
๔. นโมโยคะ ในที่ประกอบด้วย นโม เป็นต้น (แต่, แก่)

๑. จตุตถีวิภัตติในอรรถสัมปทานะ (แก่, ต่อ)

สัมปทานะ คือ ผู้รับสิ่งของและความรู้สึกจากกิริยา ลงจตุตถีวิภัตติ
 ในอรรถสัมปทานะนั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. มนุสฺสา กสฺส ทานํ เทนฺติ.
๒. มนุสฺสา สงฆสฺส ทานํ เทนฺติ.
๓. รุจฺจติ กสฺส สจฺจํ.
๔. รุจฺจติ สงฆสฺส สจฺจํ.
๕. รุจฺจติ นุ ทารกสฺส สาทุ.

๖. กสุส สาทุ น รุจจติ.
 ๗. ขมติ นุ สงฺฆสฺส กมฺมํ.
 ๘. อาม ขมติ สงฺฆสฺส กมฺมํ.
 ๙. นกฺขมติ นุ สงฺฆสฺส กมฺมํ.
 ๑๐. อาม นกฺขมติ สงฺฆสฺส กมฺมํ.
 ๑๑. ฉาเทติ นุ ทารกสฺส ภาตฺตํ.
 ๑๒. นจฺฉาเทติ ทารกสฺส ภาตฺตํ.
 ๑๓. ลิสฺโส กสุส ฉตฺตํ ชาเรติ.
 ๑๔. ลิสฺโส อัจริยสฺส ฉตฺตํ ชาเรติ.
 ๑๕. โก อິณฺสํมิกกสุส อິณฺํ ชาเรติ.
 ๑๖. อິณฺยํโก อິณฺสํมิกกสุส อິณฺํ ชาเรติ.
 ๑๗. อัจริโย ลิสฺสํนํ กิ อโรเจติ.
 ๑๘. อัจริโย ลิสฺสํนํ ฅมฺมกถํ อโรเจติ.
 ๑๙. พุทฺโธ เกลํ ฅมฺมํ เทเสติ.
 ๒๐. พุทฺโธ เทวมนุสฺสํนํ ฅมฺมํ เทเสติ.
 ๒๑. โก ภาควโต นโม
 ๒๒. โสหํ นโม ภาควโต, นโม สตฺตณฺนํ สมนฺมาสมฺพุทฺธานํ.
 ๒๓. โพธิรฺกฺขสฺส ชลํ ททาติ. ยาจกานํ ฅนํ ททาติ.
 ภิกฺขุณฺํ ทานํ เทติ.
 ๒๔. สมนฺสฺส โรจเต สจฺจํ.
 ๒๕. สุวณฺณํ (อິณฺํ) เต ชาเรเต.
 ๒๖. พุทฺธสฺส ลิสฺลามเต.
 ๒๗. อุกฺกจฺจํ สตีมโต สจฺจิกมฺมสฺส นิสฺมมฺการิโน
 สญฺญตฺสฺส จ ฅมฺมชีวิโน อปฺปมตฺตสฺส ยโสภิวฑฺฒิ.
 (ขุ.ธ.อปฺปมาท.กุมฺภโฆสฺก. ๒๕/๒๔)

ศัพท์ควรรู้

เทติ, เทนติ	ถวาย, ให้	รุจจติ	ชอบ, พอใจ
ธาเรติ, ธารยติ	ทรงไว้, กั้นไว้	ขมติ	ควร
ฉาเทติ	หิว, อยากกิน	อาโรเจติ	บอก
เทเสติ	แสดง	สจจํ	คำจริง
สาทุ	ของหวาน	อิณสามิโก	เจ้าหนี้
ภตฺตํ	ข้าว	ฉตฺตํ	ร่วม, ฉัตร
อิณายิโก	ลูกหนี้	นโม	นอบน้อม
อิณํ	ซึ่งหนี้	ธมฺมกถํ	ซึ่งพระธรรมกถา
โสหํ (โส+อหํ)	ข้าพเจ้านั้น	สิสุโส	ลูกศิษย์
อาจริโย	อาจารย์	โรจเต	พอใจ
สิลาฆเต	สรรเสริญ	อภิวฑฺฒิ	เจริญแล้ว

แปลไทยเป็นบาลี

๑. ท่าน ถวาย ทาน แก่ใคร
๒. คำจริง เป็นที่พอใจ แก่สงฆ์
๓. กรรม ไม่เป็นที่พอใจ แก่สงฆ์
๔. รสอร่อย เป็นที่พอใจ แก่ใคร
๕. อาจารย์ กั้นร่วม แก่ลูกศิษย์ หรือ
๖. อาจารย์ กั้นร่วม แก่ลูกศิษย์
๗. ลูกหนี้ ทรงไว้ ซึ่งหนี้ แก่เจ้าหนี้ หรือ
๘. สามเณร แสดงธรรมกถา แก่พวกเด็ก
๙. ข้าพเจ้า นอบน้อม แต่พระพุทฺธเจ้าทั้ง ๗ พระองค์
๑๐. ศิษย์ ถวายทาน แก่อาจารย์
๑๑. อาจารย์ แสดงธรรมกถา แก่ศิษย์ทั้งหลาย
๑๒. ข้าพเจ้า ขอนอบน้อม พระธรรม

๑๓. ท่าน ไม่ถวายทาน แก่พระสงฆ์ เพราะเหตุอะไร
๑๔. นักเรียนทั้งหลาย ถวายหนังสือ แก่อาจารย์
๑๕. ถวายทานแก่พระสงฆ์ ดีกว่าให้ทานแก่ขอทาน
๑๖. พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่บริษัททั้ง ๔
๑๗. บริษัท ๔ ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าแล้ว มีจิตเลื่อมใส จึงพากันถวายทานแด่พระองค์

๒. จตุตถีวิภักดีในอรรถตุมัตตะ (เพื่อ)

ตุมัตตะ คือ อรรถของ ตเว และ ตุํ ปัจจัย แปลว่า “เพื่อ” ที่แสดงไว้ในกิตกัณฑ์ ให้ลงจตุตถีวิภักดีในอรรถของ ตเว และ ตุํ ปัจจัยนั้น และนิยมอาเทศ ส จตุตถีวิภักดีเป็น อาย

แปลบาลีเป็นไทย

๑. โลกานุกมฺปาย, โลกมนฺกมฺปิตุํ
๒. อมหากํ อตฺถาย หิตาย สุขาย สํวตฺตติ.
๓. จรธ ภิกฺขเว พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย.
๔. พุทฺธสฺสตฺถาย ธมฺมสฺสตฺถาย สงฺฆสฺสตฺถาย ชีวิตํ ปริจฺจขามิ.
๕. ปิณฺสุปาดํ ปฏฺฐิสฺวามิ เนว ทวาย น มทาย น มณฺฑนาย
น วิภฺวสนาย, ยาวเทว อิมสฺส กายสฺส จิตฺติยา ยาปนาย.
๖. อุนสฺส ปารีปุริยา ฆาตุวิหาราย จ ธมฺมํ จรติ.
๗. อปฺปมาทรโต ภิกฺขุ ปมาเท ภยทสฺสลิ วา
อภพฺโพ ปริหานาย นิพฺพานสฺเสว สนฺติเก.

(ขุ.ธ.อปฺปมาท.นิกมฺวาสี. ๒๕/๓๒)

ศัพท์ควรรู้

โลกานุกมฺปาย เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก อตฺถาย เพื่อประโยชน์

หิตาย	เพื่อเกื้อกูล	สุขาย	เพื่อความสุข
ลัพท์ตติ	ยอมเป็นไป	จรถ	จงจาริกไป
พหุชโน	ชนจำนวนมาก	ปริจุจขามิ	จะสละ
ปฐิวเสวามิ	บริโภค	ทวาย	เพื่อการเล่น
มทาย	เพื่อมัวเมา	มณฑุทนาย	เพื่อประดับ
วิภูสนาย	เพื่อตกแต่ง	จิตिया	เพื่อการตั้งอยู่ได้
ยาปนาย	เพื่อความเป็นไปได้	อุนสฺส	แห่งสิ่งที่พร่อง
ปาริปุริยา	เพื่อความบริบูรณ์	ผาสฺวิหาราย	เพื่ออยู่ผาสฺก

๓. จตุตถวิภัตติในอรรธอาสีนัตถะ (แก่, แต่)

อาสีนัตถะ คือ อรรธปรารธนาตี ลงจตุตถวิภัตติในศัพท์ที่ได้รับความปรารธนาตีนั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. อายสฺมโต ทีชายุ โหตุ.
๒. ภทฺทํ ภวโต โหตุ.
๓. อนามยํ ภวโต โหตุ.
๔. สฺขํ อฺุปาสกานํ โหตุ.
๕. โสตุถิ เต โหตุ สพฺพทา.

ศัพท์ควรรู้

อายสฺมโต	แก่ท่านผู้มีอายุ	ทีชายุ	ความมีอายุยืน
ภทฺทํ	ความเจริญ	ภวโต	แก่ท่านผู้เจริญ
อนามยํ	ความไม่มีโรค, ความสบาย	สฺขํ	ความสุข
อฺุปาสกานํ	แก่อุบาสกและอุบาสิกาท.	โสตุถิ	ความสวัสดิ์
สพฺพทา	ในกาลทุกเมื่อ	โหตุ	จงมี

๔. จตุตถวิภักตีในอรรถนโมโยคะ (แก้, แต่)

นโมโยคะ คือ ในประโยคที่ประกอบด้วย นโม คัมภีร์ นอบน้อมแก้ใครให้ลงจตุตถวิภักตีในผู้นั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (อตุถฺ).
๒. นโม เต พุทฺธ วิรตฺถ.
๓. นมตฺถ พุทฺธานํ, นมตฺถ โปธิยา.
๔. สุวาคตํ เต มหาราช.
๕. นมตฺถ อัจฉริยสฺส.
๖. นมตฺถ ชนฺสนฺดาน- ตมสนฺดานเกทีโน
ธมฺมุชฺชลนฺตรุจิโน มุนินฺโททาทโรจิโน. (วุดฺโตทย. ๑)

คัมภีร์ควรรู้

นโม	ความนอบน้อม	อตุถฺ	จงมี
โปธิยา	แก้ปัญญาตรัสรู้	สุวาคตํ	การเสด็จมาดี
ชน	แห่งปวงชน	สนฺदान	ในกระแสจิต
ตม	ความมีดี (โมหะ)	สนฺदान	หมู่
เกทีโน	ผู้ทรงทำลาย	ธมฺม	คือพระธรรม
อุชฺชลนฺต	อันสว่างไสวอยู่	รุจิโน	ผู้มีพระรัศมี
มุนินฺท	คือพระจอมมุนี	โอทาท	อันแผดแผ่
โรจิโน	แต่ดวงจันทร์ที่มีรัศมี		

ปัญจมีวิภัตยันตบท บทที่มีปัญจมีวิภัตติอยู่สุดท้าย

ปัญจมีวิภัตติ มีอรรถ ๙ อย่าง

๑. อปาทานะ เขตเป็นที่ตั้งของกิริยาที่ประกอบด้วยธาตุอรรถว่า ออก, ตก, ลง, เรียนเอา เป็นต้น
๒. ภัยเหตุวาทิ ที่ตั้งของเหตุแห่งความกลัว เป็นต้น
๓. ธาตุโยคะ ที่ประกอบด้วยธาตุอรรถว่า พ่ายแพ้ เป็นต้น
๔. นามโยคะ ที่ประกอบด้วยนาม
๕. อุปสัคคโยคะ ที่ประกอบด้วยอุปสัค
๖. นิปาดโยคะ ที่ประกอบด้วยนิปาด
๗. เหตุวัตตะ ในอรรถเหตุ
๘. รักขณัตตะ ที่ประกอบด้วยธาตุอรรถว่า รักษา ห้าม หลีกเว้น
๙. ทูราทิโยคะ ที่ประกอบด้วยศัพท์อรรถว่า ห่างไกล เป็นต้น

๑. ปัญจมีวิภัตติในอรรถอปาทานะ (แต่, จาก, กว่า)

อปาทานะ คือ เขตที่ควรหลีกออกไป ลงปัญจมีวิภัตติในเขตนั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. สามเณรา กุโตะ อเปนฺติ.
๒. สามเณรา คามา อเปนฺติ.
๓. ราชา กุโตะ นิคฺคโต.
๔. ราชา นครา นิคฺคโต
๕. ทารโก กุโตะ ปตติ.
๖. ทารโก รุกฺษา ปตติ.
๗. ปุริโส กุโตะ โอรฺหติ.

๘. ปุริโส เคหา โอรุหติ.
 ๙. ปพพตา โอรุรณติ วนจรา.
 ๑๐. ลิสสุสา กุโตะ ลิปุเป อุกคณหนติ.
 ลิสสุสา อารุจริยโต ลิปุเป อุกคณหนติ.
 ๑๑. สามณเระา กุโตะ อุปชุฌายั คณหนติ.
 สามณเระา อุปชุฌายมมหา อุปชุฌายั คณหนติ.
 ๑๒. อุปชุฌายา ลิกุขั คณหาติ.
 ๑๓. อารุจริยโต โอรุวาทั สุนาติ.
 ๑๔. มาถูรา ปาฐลิสปุตตะเกหิ อภิรฐปา.
 ๑๕. อภิตถเรถ กลุยามั ปาปา จิตตัม นินวารเย
 ทนุทธหิ กโรโต ปุณณั ปาปสุมิ รมติ มโน.
 (ขุ.ธ.ปาป.จุเพกสาฎก. ๒๕/๑๑๖)

ศัพท์ควรรู้

อเปนติ	หลีกออก, หลีกไป	กุโตะ	จากที่ไหน
นิกคโต	ออกไปแล้ว	นครา	จากเมือง
ปตติ	ตก, หล่น, ล่วง	โอรุหติ	ลง
โอรุรณติ	ลง, เดินลง	ภายติ	กลัว
ปพพตา	จากภูเขา	วนจรา	พรานป่า
อุคคณหนติ	เรียนเอา	คณหนติ	ถือเอา
ปราเซนติ	แพ้, พ่ายแพ้	ปภวนติ	เริ่มต้น
อุคคณหะเยย	ควรเรียนเอา	ทิวเส ทิวเส	ทุก ๆ วัน
วลาหกา	จากก้อนเมฆ	วิษุชิตเต	ย้อมแลบ
วิชชุ	สายฟ้า	มาถูรา	ชาวเมืองมถุรา
อภิรฐปา	หน้าดาดี	ปาฐลิสปุตตะเกหิ	กว่าชาวเมืองปาฐลิสปุตตะ

๒. ปัญจมีวิภัตติในอรรถกถาเหตวาทิ (แต่, จาก)

ภยเหตุวาทิ คือ เหตุของสิ่งที้นากแล้วเป็นต้น ลงปัญจมีวิภัตติในศัพท์ที่เป็นเหตุแห่งความนากแล้วนั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. โจรา ภยํ ชายติ.
 ๒. มนุสฺสา เกหิ ภายนฺติ
 ๓. มนุสฺสา โจเรหิ ภายนฺติ.
 ๔. กณฺญาโย เกหิ อุตฺตสนฺติ.
 ๕. กณฺญาโย พาเลหิ อุตฺตสนฺติ.
 ๖. ตณฺหาย ชายตี โสโก ตณฺหาย ชายตี ภยํ
ตณฺหาย วิปฺปมุตฺตสฺส นตฺถิ โสโก กุโธ ภยํ.
- (ขุ.ธ.ปิย.อณฺวตฺร. ๒๕/๒๑๖)

ศัพท์ควรรู้

เกหิ	จากไหน, จากใคร	โจรา	จากโจร
ภยํ	ภัย	ชายติ	ย่อมเกิด
ตณฺหาย	จากตัณหา	ปาปโต	จากบาป
อุตฺตสฺติ	สะดุ้งกลัว, หวาดกลัว	ภายนฺติ	กลัว

๓. ปัญจมีวิภัตติในอรรถธาตุโยคะ (แต่, จาก)

ธาตุโยคะ คือ ในที่ประกอบด้วยกิริยาพิเศษ ลงปัญจมีวิภัตติในศัพท์ที่ใกล้ธาตุพิเศษนั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ติตฺถิยา กุโธ ปราเชนฺติ. ติตฺถิยา พุทฺธสฺมา ปราเชนฺติ.
๒. หิมวตา ปภวนฺติ ปญฺจ มหานทีโย.

๓. ยสุมา โส ชายเต คินิ.
 ๔. อรุสุมา ชาโต ปุตโต.
 ๕. อสุรา สกุกเทวราชาโต ปราเชนติ.
 ๖. ทิวเส ทิวเส ลิสโส อาจริยมหา เอกปาทำ ลิปุปิ อุกคณเหยย.
 ๗. เจ้าพระยามหานที ปิง วัง ยม น่าน จาติ จตุหิ นทีหิ ปภาวติ.
 ๘. วลาหกา วิชูโชตเต วิชูชู.
 ๙. กามโต ชายตี โสโก กามโต ชายตี ภยั
 กามโต วิบุปมุตตสส นตถิ โสโก กุโต ภยั.
- (ขุ.ธ.ปย.อนิตถิกนธ. ๒๕/๒๑๕)

ศัพท์ควรรู้

อญตติตถิยา	อัญเจียรถีย์	มหานทีโย	แม่น้ำใหญ่
โสโก	ความเศร้าโศก	คินิ	ไฟ

๔. ปัญจมีวิภัตยัณฑในทีประกอบด้วยนาม (แต่, จาก)

นามโยคะ คือ ในทีประกอบด้วยค่านาม ก็ลงปัญจมีวิภัตยัณฑได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. นาญตตร ทุกฺขา สมฺโภติ.
๒. นาญถัํ ทุกฺขา นิรุชฺฌติ.
๓. อุกฺภโต สุชาโต ปุตฺโต.
๔. อิตฺโต ปริ.

ศัพท์ควรรู้

อญตตร	อื่น	สมฺโภติ	เกิด
อญถัํ	อื่น	นิรุชฺฌติ	ดับ
อุภโต	จาก ๒ ฝ่าย	สุชาโต	เกิดดีแล้ว

๕. ปัญจมีวิภัตติในที่ประกอบด้วยอุปสัค (จาก)

อุปสัคคโยคะ คือ ในที่ประกอบด้วยอุปสัค ก็ลงปัญจมีวิภัตติได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. อปสาลาย อายนฺติ วาณิชา.
๒. ปริปพฺพตา เทโว วสุสฺติ.
๓. อาปพฺพตา เขตฺตํ.
๔. อาพฺรหฺมโลกา สทฺโท อพฺรหฺมคฺคจฺจติ.

ศัพท์ควรรู้

อปสาลาย	เว้นจากศาลา	อายนฺติ	เดินมา
วาณิชา	พ่อค้าทั้งหลาย	ปริปพฺพตา	รอบ ๆ ภูเขา
เทโว	ฝน	วสุสฺติ	ตก
อาปพฺพตา	จรดภูเขา, ถึงภูเขา	เขตฺตํ	นา
สทฺโท	ชื่อเสียง	อพฺรหฺมคฺคจฺจติ	ฟังขึ้นไป

๖. ปัญจมีวิภัตติในที่ประกอบด้วยนิบาต (แต่, จาก)

นิบาตโยคะ คือ ในที่ประกอบด้วยนิบาต ก็ลงปัญจมีวิภัตติได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ริเต สทฺธมฺมา กุโธ สฺขํ ลภติ.
๒. เต ภิกฺขุ นานา กุลา ปพฺพชิตา.
๓. วินา สทฺธมฺมา นตฺถญฺโณ, โกจิ นาโถ โลเก วิชฺชติ.
๔. ยาว พฺรหฺมโลกา สทฺโท อพฺรหฺมคฺคจฺจติ.

ศัพท์ควรรู้

ริเต, วินา	เว้น	สทฺธมฺมา	จากพระสังฆธรรม
------------	------	----------	----------------

ลภติ	จะได้	นานา	กุลา	จากตระกูลต่าง ๆ
ปพพชิตา	บวชแล้ว	นตถุญโณ		นตถิ + อญโณ
อญโณ	ธรรมอื่น	นตถิ		ย่อมไม่มี
นาโณ	ที่พึง	วิชชติ		ย่อมมี
สทโท	เกียรติศัพท์	อพฺภุคฺคจฺจติ		ย่อมพึงไป
ยาว	พฺรหฺมโลกา	เพียงใดแต่พฺรหฺมโลก	ตั้งแต่พฺรหฺมโลก	

๗. ปัญจมีวิภัตติในอรรถเหตุ (เพราะ)

เหตุวิภัตติ คือ ในที่ประกอบด้วยอรรถเหตุ ก็ลงปัญจมีวิภัตติได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. กสฺมา นฺ ตุมฺหํ ทหฺรา น มียเร.
๒. ตสฺมา พุทฺโธสฺมิ พฺรหฺมณ.
๓. ตสฺมาติห ภิกฺขเว เอวํ ลิกฺขิตพฺพํ.
๔. ยสฺมา การณา, ตสฺมา การณา.

ศัพท์ควรรู้

กสฺมา	เพราะอะไร	ทหฺรา	คนหนุ่มสาว
ตสฺมา	เพราะฉะนั้น	ลิกฺขิตพฺพํ	ควรศึกษา
ยสฺมา	การณา	ตสฺมา	การณา
	เพราะเหตุใด		เพราะเหตุนั้น

๘. ปัญจมีวิภัตติในอรรถรักษณะ (จาก)

รักษณะ คือ ศัพท์ระวาง ควรเว้น ก็ลงปัญจมีวิภัตติได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. สาธุชนฺ กุโต วิรเมยฺย.
๒. สาธุชนฺ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา วิรเมยฺย.

๓. วิวิตโต ปาปกา ฌมมา.
๔. วิวิจจ อกฺุสเลหิ ฌมฺเมหิ.
๕. ปาปา จิตฺตํ นิวารเย.

ศัพท์ควรรู้

สาธุชน	สาธุชน, คนดี	วิรเมยฺย	ควรเว้น
วิวิตโต	สั่ง, สงบ	วิวิจจ	สั่งแล้ว
ปาปา	จากบาป	นิวารเย	ควรห้าม

๙. ปัญจมีวิภัตติในอรรถทุราทียะคะ (แต่, จาก)

ทุราทียะคะ คือ ในที่ประกอบด้วยศัพท์ที่แปลว่า “ไกล ไกล”
เป็นต้น ก็ลงปัญจมีวิภัตติได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. กิวฺทฺุโร อิตฺโต นพการคาโม.
๒. อทฺุทส ทฺุโรโตว อาคจฺจนฺตํ.
๓. สิปปาคาโร คามโต กิวฺทฺุโร.
๔. สิปปาคาโร คามโต ติโยชนทฺุโร.
๕. คาโม นครโต กิวฺทฺุโร.
๖. คาโม นครโต โยชนํ ทฺุโร.
๗. อาสนฺุโน นฺุ อาวฺุโส คาโม นครโต.
๘. น อาสนฺุโน ฆนฺุเต นครโต คาโม, คาวฺุตฺํ ทฺุโร.
๙. นภยจ ทฺุเร ปถวี จ ทฺุเร
ปาริํ สมฺุทฺุทฺุสฺส ตทาหุ ทฺุเร
ตโต หเว ทฺุรฺุตรํ วทฺุนฺุติ
สฺตณฺุจ ฌมฺุโม อสฺตณฺุจ ราชา. (ขุ.ชา. ๒๘/๔๑๔)

ศัพท์ควรรู้

กิวทูโร	ไกลเพียงไร	อิโต	จากที่นี่
นพการคาโม	หมู่บ้านช่างสาน	อททส	เห็นแล้ว
ลิปุคาโร	โรงเรียน	อาสนุนโน	ใกล้
ดิโยชนทูโร	ไกล ๓ โยชน์	คาวุตติ	หนึ่งคาวุต (๔ กม.)
โยชนั	หนึ่งโยชน์ (๑๖ กม.)	นภั	ท้องฟ้า
ปถวี	แผ่นดิน	ปารั	ฝั่งนอก
ทูตรั	ไกลกว่า	วทนุติ	ยอมกล่าว
สตี	ของสัปปบุรุษ	อสตี	ของอัสัปปบุรุษ

แปลไทยเป็นบาลี

๑. ท่าน มา จากไหน, ข้าพเจ้า มา จากเมืองหลวง
๒. ท่านมาจากเมืองหลวง โดยอะไร,
ข้าพเจ้ามาจากเมืองหลวง โดยรถไฟ
๓. ข้าพเจ้าออกไปจากหมู่บ้านพร้อมกับเพื่อน ๓ คน
๔. เด็กชายคนหนึ่ง ตก จากกิ่ง ของต้นไม้ ในป่า
๕. บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมกล่าว จากบาปอกุศลธรรม
๖. ส่วนคนพาลทั้งหลาย ย่อมไม่สะดุ้งกลัว จากบาปอกุศลธรรม
๗. ท่านเรียนเอาศิลปะจากใคร,
ข้าพเจ้าเรียนเอาศิลปะจากพระอาจารย์มูทิตะ
๘. สามเณรทั้งหลาย รับเอาสิกขาบท ๑๐ ประการ จากพระอุปัชฌาย์
๙. หมู่บ้านของท่าน ไกลจากโรงเรียนเท่าไร,
ไกลประมาณ ๓ โยชน์
๑๐. จังหวัดเชียงใหม่ ไกลจากกรุงเทพฯ เท่าไร,
ไกลประมาณ ๗๐๐ กิโลเมตร (๔๔ โยชน์)

ฉันทวิภคยัตถ

บทที่มีฉันทวิภคยัตถอยู่สุดท้าย

ฉันทวิภคยัตถ มีอรรถ ๖ อย่าง

๑. สัมพันธะ	มีเนื้อความเกี่ยวข้องกับบทอื่น ๑๑ ฐานะ
ก. สามีสัมพันธะ	เกี่ยวข้องกับความเป็นเจ้าของ
ข. ภัณฑสัมพันธะ	เกี่ยวข้องกับวัตถุสิ่งของ
ค. สมิปสัมพันธะ	เกี่ยวข้องกับสิ่งที่อยู่ใกล้
ฆ. สมุหสัมพันธะ	เกี่ยวข้องโดยรวมกันเป็นกอง
ง. อวยวสัมพันธะ	เกี่ยวข้องโดยเป็นส่วนประกอบอย่างหนึ่ง
จ. วิการสัมพันธะ	เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไป
ฉ. การิยสัมพันธะ	เกี่ยวข้องโดยเป็นผลของกิริยา
ช. วัตถาสัมพันธะ	เกี่ยวข้องโดยเป็นสิ่งที่ตั้งอยู่
ฌ. ชาตีสัมพันธะ	เกี่ยวข้องโดยชาติ
ณ. คุณสัมพันธะ	เกี่ยวข้องโดยเป็นคุณ
ฎ. กุริยาสัมพันธะ	เกี่ยวข้องกับกิริยานาม เป็นต้น
๒. ทุตียัตถะ	อรรถทุตียาวิภคยัตถ
๓. ตตียัตถะ	อรรถตตียาวิภคยัตถ
๔. ปัญจมยัตถะ	อรรถปัญจมีวิภคยัตถ
๕. สัตตมยัตถะ	อรรถสัตตมีวิภคยัตถ
๖. อนาทรรัตถะ	อรรถอนาทร

๑. ฉันทวิภคยัตถในอรรถสัมพันธะ ๑๑ (แห่ง, ของ)

สัมพันธะ คือ ในศัพท์ความเกี่ยวข้องโดยความเป็นเจ้าของเป็นต้น
ก็ลงฉันทวิภคยัตถได้

แปลบาลีเป็นไทย

- ก. เทวานมินฺโท, มิคานํ ราชา, รมฺโณ บุริโส, เสฏฺฐิโน ฌนํ
- ข. ปหฺตุํ เม ฌนํ สกฺก, เอกสฺส ปฏฺวิโส (ภาโค),
ภิกฺขุสฺส ปตฺตจิวฺรํ.
- ค. อมฺพวนสฺส อวิทฺุเร, นิพฺพานสฺเสว สนฺติเก.
- ฆ. สุวณฺณสฺส ราสิ, ภิกฺขุณํ สมฺมูโห.
- ง. มนุสฺสสฺเสว เต สีลํ, รุกฺขสฺส สาขา.
- จ. สุวณฺณสฺส วิกิตฺติ, ภฺภูจฺฉณฺณานํ สตฺต.
- ฉ. ยวสฺส องฺกุโร, เมฆสฺส สทฺโท, ปุตุตาปี ตสฺส พหฺโว.
- ช. ขนฺธานํ ปาตุภาโว, ขนฺธานํ ชรา, ขนฺธานํ เกโท.
- ฌ. มนุสฺสสฺส ภาโว, มนุสฺसानํ ชาติ.
- ณ. สุวณฺณสฺส วณฺโณ, พุทฺธสฺส คุณฺไมโส, ปุปุผานํ คนฺโธ,
ผลานํ รโส.
- ฏ. ปาทสฺส อุกฺชิปนํ, หตฺถสฺส สมินฺชนํ, ปาทสฺส ปสฺสารณํ.
๑. อิทํ กสฺส สนฺตํ. อิทํ มม สนฺตํ.
๒. อิทํ กสฺส วตฺถํ. อิทํ มม วตฺถํ.
๓. อิทํ กสฺส เคหํ. อิทํ มม เคหํ.
๔. อयํ กสฺส ปตุโต. อयํ เม ปตุโต
๕. อยํ กสฺส ปตุโต. อยํ เม ปตุโต.
๖. อยํ กสฺส ธีตา. อยํ เม ธีตา.
๗. อิทํ กสฺส จิวฺรํ. อิทํ เม จิวฺรํ.
๘. อิทํ นฺุ ตว สนฺตํ. นยฺยํ มม สนฺตํ, ทารกสฺส สนฺตํ.
๙. อิมานิ นฺุ ตุมฺหากํ ปณฺณานิ.
อาม ภนฺเต, อิมานิ อมฺหากํ ปณฺณานิ.
๑๐. อิทํ อัจริยสฺส วา ลิสฺसानํ วา เลขิกํ.

อาจารย์สุส ภาณุเต.

๑๑. อมหากัม คามโ สิปปาครโต อวิทุเร โหติ.

๑๒. อาจารย์ยานัม โอวาโท อมหากัม ปโยชนัม ททาติ.

ศัพท์ควรรู้

เทวานัม	แห่งเทวดา ท.	มิกานัม	แห่งเนื้อ ท.
รณโถ	ของพระราชา	ปหุตัม	เพียงพอ
ปฎิวีโส	ส่วน	อมพวนสุส	แห่งปามะม่วง
ราสี	กอง	สมุโห	หมู่
สาชา	กิ่ง	วิกติ	แปรรูป, รูปพรรณ
ภฏจถณณานัม	แห่งแบ่งธัญพืช	ยวสุส	ของข้าวยวะ (เหนียว)
องกุโร	หน่อ	ปาตุภาโว	มีปรากฏ
ชรา	ความแก่	เกโท	ความแตกสลาย
คุณโฆโส	เสียงประกาศคุณ	บุปฺพณานัม	ของดอกไม้ทั้งหลาย
คนโธ	กลืน	อุกฺชิปนัม	การยกขึ้น, การย่าง
สมินฺชนัม	การคู้เข้า	ปฺสารณัม	การเหยียดออก
อิทํ	นี้, สิ่งนี้, วัตถุนี้ (ที่เป็นนปุงสกลิงค์ เอก.)		
อิมานิ	เหล่านี้, สิ่งเหล่านี้, วัตถุเหล่านี้ (ที่เป็นนปุงสกลิงค์ พหู.)		
อยัม	นี้, ชายนี้, หญิงนี้ (ที่เป็นปุงลึงค์และอิตถิลิงค์ เอก.)		
อิเม	นี้, เหล่านี้, (ที่เป็นปุงลึงค์และอิตถิลิงค์ พหู.)		
สฺนฺตํ	ทรัพย์, สิ่งของของตน	กสฺส	ของใคร
เม, มม	ของข้าพเจ้า	อมฺหากัม	ของพวกข้าพเจ้า
เต, ตว	ของท่าน	ตฺมฺหากัม	ของพวกท่าน
บุตฺโต	บุตร, ลูกชาย	ธิดา	ธิดา, ลูกสาว
วตถัม	ผ้า, เสื้อผ้า	เคหํ, ฆรํ	บ้าน, เรือน
ปตฺโต	บาตร, จาน, ชาม	จีวรํ	ผ้าจีวร

นุ	หรือ, หรือไม่	วา	หรือ หรือว่า
ปณฺณานิ	หนังสือ	เลขิกํ	ปากกา, เครื่องเขียน
สิปฺปาคารโต	จากโรงเรียน	โหวาโท	โหวาท, คำสอน
ปิโยชนํ	ประโยชน์	ททาทิ	ให้
คาโม	หมู่บ้าน	ชนปโท	ตำบล, ชนบท
นิคโม	อำเภอ, เขต	นครํ	เมือง, จังหวัด
ปะเทโส	ประเทศ, สถานที่	รฏฺจํ	รัฐ, แคว้น

แปลไทยเป็นบาลี

๑. นี้ ทรัพย์ ของใคร,
นี้ ทรัพย์ของพวกเรา.
๒. ทรัพย์เหล่านี้ ของใคร,
ทรัพย์เหล่านี้ ของนักเรียน.
๓. เงินทั้งหมดนี้ ของท่านหรือ,
เงินทั้งหมดนี้ มิใช่ของข้าพเจ้า เป็นของคุณสุมนา.
๔. หนังสือเล่มนี้ ของอาจารย์ หรือของเธอ,
หนังสือเล่มนี้ไม่ใช่ของอาจารย์ ไม่ใช่ของดิฉัน.
๕. หมู่บ้านของท่าน มีอยู่ ที่ไหน,
หมู่บ้านของข้าพเจ้า มีอยู่ที่เขตพระนคร.

๒. ฉันทวิธีวิภัตติในอรรถกถา (ซึ่ง)

ฉันทวิธีอรรถกถา คือ ลงฉันทวิธีวิภัตติในอรรถกถาวิภัตติก็ได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. สหสา กมุสสุส กตฺตาโร.
๒. อมตสุส ทาตา.
๓. ภินฺนานิ สนฺธาตา.

๔. กมฺมสฺส การโก นตฺถิ.

๕. วิปากสฺส จ เวทโก.

๖. สุขํ ยาว ชรา สीलํ สุขา สทฺธา ปตฺถิจิตา
สุขโข ปญญาปติลาโก ปาปานํ อกรณํ สุขํ.

(ขุ.ธ.ตณฺหา.มาร. ๒๕/๓๓๓)

ศัพท์ควรรู้

สหสา	โดยเร็ว	กมฺมสฺส	ซึ่งงาน
กตฺตาโร	ผู้ทำ	อมตสฺส	ซึ่งอมตธรรม
ทาทา	ผู้ให้	ภินฺนानํ	ซึ่งผู้แตกแยก
สนฺธาตา	ผู้สมาน	การโก	ผู้ทำ
วิปากสฺส	ซึ่งวิปาก	เวทโก	ผู้สววย
ปาปานํ	ซึ่งบาป	อกรณํ	การไม่ทำ

๓. ฉันทวิภวติยัตถกในอรรถตติยา (ด้วย, โดย)

ฉันทวิภวติยัตถก คือ ลงฉันทวิภวติยัตถกในอรรถตติยาวิภวติยัตถกได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ปุปฺปสฺส พุทฺธํ ยชติ.

๒. สมตฺสฺส อคฺคิ ชุโหติ.

๓. ปตฺตํ โอทนสฺส ปุเรตฺวา.

๔. อิมเมว กายํ ปุริํ นานปฺปการสฺส อสุจฺจโน ปจฺจเวกฺขติ.

๕. มาวมณฺเณถ ปาปสฺส น มตฺตํ อาคมิสฺสติ

อุทพินฺนุณีปาเตน อุทกฺกมฺโหปี ปูริติ

ปูริติ พาโล ปาปสฺส โลกํ โลกํปี อาจินํ.

(ขุ.ธ.ปาป.อสนฺนต. ๒๕/๑๒๑)

ศัพท์ควรรู้

บุปผสฺส	ด้วยดอกไม้	ยชติ	บูชา
ฆตสฺส	ด้วยน้ำมัน, เปรียง	ซูโหติ	บูชา
โหนสฺส	ด้วยข้าว	ปุเรตฺวา	ให้เต็ม
อสุจิโน	ด้วยของไม่สะอาด	ปัจจุเวกฺขติ	พิจารณาเห็น
ปุรติ	เต็ม	ปาปสฺส	ด้วยบาป
มวามญฺเณถ	อย่าดูหมิ่น	อุทพินฺทุ	หยดน้ำ
อุทกฺกมฺโภ	หม้อน้ำ	อาจันฺ	เพิ่ม, สั่งสม

๔. ฉันทวิธีภักตยในอรรถปัญญาณี (เพราะ, จาก)

ฉันทวิธีอรรถปัญญาณี คือ ลงฉันทวิธีภักตยในอรรถปัญญาณีภักตยก็ได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. อสุสฺวนตา ฆมฺมสฺส ปรีหายนฺติ.
๒. กิ นฺ ชฺ โห อหํ ตสฺส สุขสฺส ภายามิ.
๓. สพฺเพ ตสนฺติ ทณฺทสฺส.
๔. สพฺเพ ภายนฺติ มจฺจุโน.
๕. ภีโต จตฺนุนํ อาสีวีสานํ.
๖. อตฺตานํ อุปมํ กตฺวา น หนฺนฺย น ฆาตเย.

(ขุ.ธ.ทณฺท.ฉพฺพคฺคิย. ๒๕/๑๒๙)

ศัพท์ควรรู้

อสุสฺวนตา	เพราะไม่ตั้งใจฟัง	ฆมฺมสฺส	จากธรรม
ปรีหายนฺติ	เสื่อม	สุขสฺส	จากความสุข
ภายามิ	กลัว	ตสนฺติ	สะดุ้งกลัว
ทณฺทสฺส	จากการลงโทษ	มจฺจุโน	จากความตาย
ภีโต	กลัว	อาสีวีสานํ	จากสัตว์มีพิษร้าย

๕. ฉันทวิธีภักตติในอรรถสัตตมมี (ใน)

ฉันทวิธีอรรถสัตตมมี คือ ลงฉันทวิธีภักตติในอรรถสัตตมมีวิภักตติก็ได้

แปลบาลีเป็นไทย

- ๑. สนฺติ หิ ฆนฺเต อุพารา ยกฺขา ภควโต ปสนฺนา.
- ๒. กุสลโ ติวํ รตฺตสฺส อํคฺคปจฺจกานํ.
- ๓. กุสลโ มคฺคสฺส.
- ๔. ทิวสฺสสฺส ติกฺขตฺตํ.
- ๕. มาสฺสสฺส ทฺวิกฺขตฺตํ.
- ๖. กุสลา นจฺจคฺีตฺสฺส ลิกฺขิตา จาตุรฺติโย.

(ขุ.ชา. ๒๘/๙๔)

ศัพท์ควรรู้

กุสลา	ฉลาด	นจจคิตฺสฺส	ในการพิจารณา
ลิกฺขิตา	ผู้ศึกษาแล้ว	จาตุรฺติโย	หญิง ๔ คน
อํคฺคปจฺจกานํ	ในอะไหล่, ชิ้นส่วน	มคฺคสฺส	ในหนทาง
ภควโต	ในพระพุทธเจ้า	ปสนฺนา	เลื่อมใส
ทิวสฺสสฺส	ใน ๑ วัน	ติกฺขตฺตํ	๓ ครั้ง
มาสฺสสฺส	ใน ๑ เดือน	ทฺวิกฺขตฺตํ	๒ ครั้ง

๖. ฉันทวิธีภักตติในอรรถอนาทระ (เมื่อ)

อนาทระ คือ ความไม่อาทรห่วงใย ลงฉันทวิธีภักตติในอรรถอนาทระ

แปลบาลีเป็นไทย

- ๑. โรทฺหนฺตานํ ปุตฺตฺตานํ โส อิลิปพฺพชฺชํ ปพฺพชฺ.
- ๒. อจฺจริยสฺส โหวทฺหนฺตสฺส ลิสฺสา นิทฺทายีสุ.
- ๓. ภิกฺขุณํ ปรีตฺตํ สชฺฌายมานานํ คาโว วชฺโต นิคฺคตา.

ศัพท์ควรรู้

โรทนต์น	ร้องให้อยู่	ปุตตนต์	เมื่อบุตร ท.
อิสิปพพชซี	บวชเป็นฤษี	ปพพช	บวชแล้ว
อาจริยสฺส	เมื่ออาจารย์	โหวทนต์สฺส	สอนอยู่
นิตฺททายีสุ	หลับแล้ว	ภิกขุณั	เมื่อภิกษุ ท.
ปริตตํ	ซึ่งปริตต์	สชฺฌายมณณน	สวดอยู่
คาโว	โคทั้งหลาย	วชโต	จากคอก

จตุตถิ กับ ฉัฏฐิ

จตุตถีวิภัตติแปลว่า “เพื่อ” และฉัฏฐีวิภัตติแปลว่า “ของ”

แปลบาลีเป็นไทย

๑. พุทฺโธ เกลั อตฺถาย โลเก อุปฺปชฺชติ.
๒. พุทฺโธ สตฺตณั อตฺถาย โลเก อุปฺปชฺชติ.
๓. ภควา เกลั หิตาย สุขาย ฌมฺมํ เทเสติ.
๔. ภควา เทวมนุสฺสณั หิตาย สุขาย ฌมฺมํ เทเสติ.
๕. ตวํ กิमतฺถาย อิทํ จานั อาคจฺฉติ.
๖. อหํ สิปปํ อุกฺคหนตฺถาย อาจริยสฺส สนฺติกํ อาคจฺฉามิ.
๗. อิทํ ภตฺตํ เกลั หิตาย ภวติ.
๘. ภิกขุ ปิณฺฑทาย คหปติสฺส คามํ อุปคจฺฉติ.
๙. อหํ อตฺตโน หิตาย สุขาย ภตฺตํ ภุญฺชามิ.
๑๐. มยํ อตฺตโน อตฺตโน สรีรํ น มณฺฑณาย น วิภุสฺสณาย
ภตฺตํ ภุญฺชาม.
๑๑. อิมานิ ภตฺตานิ คามิกานั หิตาย น สนฺติ,
อาคนฺตฺกานั ปน สนฺติ.

๑๒. โส ปุคฺคโล อตฺตโน หิตาย กมฺมन्दํ น กโรติ,
ปเคว ปเรสํ หิตาย.

ศัพท์ควรรู้

อดตาย	เพื่อประโยชน์	หิตาย	เพื่อเกื้อกูล
สุชาย	เพื่อความสุข	อุปปชฺชติ	อุปตั้งขึ้น, เกิดขึ้น
เทเสติ	แสดง	กิมตฺถาย	เพื่อประโยชน์อะไร
อุคฺคหนตฺถาย	เพื่อเรียนเอา	สนฺติกํ	สู่สำนัก
ปิณฺฑาย	เพื่อบิณฑบาต	คหปติสฺส	ของคฤหบดี
อุปกจฺฉติ	เข้าไป	อตฺตโน	ของตน
สรีริ	สรีระ, ร่างกาย	มณฺฑณาย	เพื่อประดับ
วิภูสฺนายน	เพื่อตกแต่ง	ภุชฺชติ	กิน, บริโภค
คามิกานํ	ของเจ้าบ้าน	อาคณฺตุกานํ	ของอาคันตุกะ
สนฺติ	มีอยู่	กมฺมन्दํ	การงาน
ปเคว	จะป่วยกล่าวไปทำไม		

แปลไทยเป็นบาลี

๑. ท่านมา เพื่อประโยชน์ของใคร
๒. ข้าพเจ้ามา เพื่อประโยชน์ของตนด้วย ของพระศาสนาด้วย
๓. ท่านหุงข้าวไว้ เพื่อประโยชน์ของคนเหล่าไหน
๔. ข้าพเจ้าหุงข้าวไว้ เพื่อประโยชน์ของพวกท่าน
๕. วัดแห่งนี้ เขาสร้างไว้ เพื่อประโยชน์ของใคร
๖. วัดแห่งนี้ เขาสร้างไว้ เพื่อประโยชน์ของภิกษุด้วย
ของอุบาสกและอุบาสิกาด้วย
๗. การเรียนบาลีนี้ เพื่อประโยชน์ของเราในวันนี้และวันหน้า
๘. พวกเราพากันทำกุศล เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขของ
ตนด้วย ของเพื่อนพรหมจรรย์ด้วย

สัตตมิมิวักตยันตบพ

บพที่มีสัตตมิมิวักตติอยู่สุดท้าย

สัตตมิมิวักตติ มีอรรถ ๑๑ อย่าง

๑. โอกาส อาธาร หรือ อธิกรณ ที่ตั้งของกิริยา
 - ก. พยาปิก ที่ตั้งซึ่งมีชิมซาบอยู่ทุกส่วนหรือบางส่วน
 - ข. โอปลิเลสิก ที่ตั้งซึ่งมีวางซ้อนอยู่ข้างบนหรือเข้าไปติดอยู่
 - ค. สามีปิก ที่ตั้งซึ่งมีอยู่ในที่ใกล้
 - ฆ. เวสยิก ที่ตั้งซึ่งเป็นที่อาศัยอยู่เนื่องนิตย์
๒. สามิสฺสุราทีโยค ในที่ประกอบด้วย สามี อิศฺสุร ศัพท์เป็นต้น
๓. นิหุธารณ ยกออกจากกลุ่ม
๔. อนาทร ไม่เอื้ออาทร
๕. กมฺมตฺถ อรรถกัมมะ
๖. กรณตฺถ อรรถกรณะ
๗. นิमितฺตตฺถ อรรถเหตุ
๘. สมฺปทานตฺถ อรรถสัมปทานะ
๙. ปญฺจมฺยตฺถ อรรถปัญจมิมิวักตติ
๑๐. กาล ในกาลเวลา
๑๑. ภาวลกฺขณ ลักษณะที่เกื้อกูลต่อความเป็นไป เป็นต้น

๑. สัตตมิมิวักตติในอรรถโอกาสะ ๔ (ใน ไกล์ ที่ เหนือ บน)

โอกาสะ คือ สถานที่และกาลเวลา ลงสัตตมิมิวักตติในศัพท์ที่มีอรรถเป็นสถานที่และกาลเวลานั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ดิเลสฺ เตลํ อตฺถิ.

๒. ซีเรสุ ชลํ อตุถิ.
๓. ทธิมุหิ สบปิ โหติ.
๔. อาสเน นิลินโน สโฆ.
๕. ถาลิยํ โอทนํ ปจติ.
๖. สมเวสุ อุกํ อตุถิ.
๗. ทูเร จิตโต. สมิเป จิตโต.
๘. คงคายํ โฆโส (วโซ) วสติ.
๙. ภควา สาวตถิยํ วิหริติ เขตวเน อนาถปิณฑิกสุส อาราเม.
๑๐. อากาเส สกุนา ปกขนุทติ.
๑๑. ภูมีสุ มนุสสา จรณติ.
๑๒. ชเลสสุ มจจนา จรณติ.
๑๓. ปาเทสุ ปติโต ทณโท.
๑๔. ปาปสุมี รมติ มโน.
๑๕. ปสนโน พุทธสาสเน.
๑๖. วินเย นิปุโณ ภิกขุ.
๑๗. ปณชิตา พุทธเอ ปสีทนติ.
๑๘. พาลา ติตถิเยสุ ปสีทนติ.
๑๙. ทารกา คพฺเภ สยนติ.
๒๐. มหุลลกา สมเร นิสีทนติ.
๒๑. พาโล ปาปสุมี รมติ.
๒๒. ปณชิตโต กุสเลสสุ รมติ.
๒๓. ติเลสสุ เตลํ ติฏฺฐติ.
๒๔. อุกขลियํ ภาตตํ ติฏฺฐติ.
๒๕. คามิกา เคเหสวเว นิสีทนติ วา ติฏฺฐนติ วา สยนติ วา.
๒๖. สาธุชานา ปณจสุ สีเลสสุ ติฏฺฐนติ.

๒๗. ปณฺฑิตฺเตสุ วา พาลेषु วา วิจาร์ณา ภวนฺติ, ปณฺฑิตฺเตสุ.
 ๒๘. ปกฺขี อนฺตลิกฺเข ปกฺขนฺทติ.
 ๒๙. มจฺฉา วาริยํ คจฺฉติ.

ศัพท์ควรรู้

ติเลสุ	ในเมล็ดงา ท.	เตลํ	น้ำมันงา
ซีเรสุ	ในนมสด ท.	ชลํ	น้ำ
ทธิมุหิ	ในนมส้ม	สปปิ	เนยใส
นิสินฺโน	นั่งแล้ว	ถาลิยํ	ในหม้อข้าว
ฆฏฺฐุ	ในหม้อน้ำ	โฆโส	คอกปศุสัตว์
วิหฺรติ	ประทับอยู่	อาราเม	ในวัด, ในอาราม
อากาเส	บนท้องฟ้า	สกุณา	นกทั้งหลาย
ปกฺขนฺทติ	บินไป, แล่นไป	ภูมีสุ	บนแผ่นดิน
มจฺฉา	ปลา ท.	ปาเทสุ	ที่เท้า ท.
ปติโต	ตกลง	ทณฺโฑ	ท่อนไม้, ไม้เท้า
นิปฺโปณ	ฉลาด, ชำนาญ	ปสีทฺนติ	เลื่อมใส
คพฺเภา	ในห้อง	สยฺนติ	นอน
ฆเร	ในบ้าน	นีสิตฺนติ	นั่ง
รมติ	ยินดี	ติฏฺฐติ	ตั้งอยู่
อุกฺขลิยํ	ในหม้อ	คามิกา	ชาวบ้าน
วิจาร์ณา	ปัญญาพิจารณา	ปกฺขี	นก, ลัทธิปีก
อนฺตลิกฺเข	บนท้องฟ้า	วาริยํ	ในน้ำ

แปลไทยเป็นบาลี

๑. ในอดีตกาล มนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้มีศีล มีธรรม และมีปัญญา

๒. ในปัจจุบัน มนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้ไม่มีศีล ไม่มีธรรม และไม่มีปัญญา
๓. ผู้มีปัญญามาก ย่อมยินดีในทาน ในศีล และในภาวนา
๔. ส่วนผู้มีปัญญาทราม ย่อมยินดีในบาปอกุศล
๕. ทำบุญไว้ในโลกนี้, ย่อมถึงสุคติในโลกหน้า
๖. พ่อครัวกำลังหุงข้าวในโรงครัว
๗. เวลาเข้าตู่ ภิกษุทั้งหลาย พวกมันไปสู่วีรณหลังหนึ่งในหมู่บ้าน เพื่อบิณฑบาต
๘. ในที่นี้ มีบัณฑิตอยู่หรือไม่
๙. ขอความสวัสดิ์ จงมีแก่ท่านทั้งหลาย ในกาลทุกเมื่อ
๑๐. คนพาลไม่เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ในพระธรรม และในพระสงฆ์

๒. สัตตมวีริกัตติในอรรถสามิสสราทิโยคะ (ใน)

สามิสสราทิโยคะ คือ ในที่ประกอบด้วย สามี และ อิศฺสร คัพพท์ เป็นต้น ลงสัตตมวีริกัตติในคัพพท์ที่เกี่ยวข้องกับ สามี และ อิศฺสร คัพพท์นั้น

แปลบาลีเป็นไทย

โคสุ สามี. โคสุ อิศฺสรโร. โคสุ อธิปติ. โคสุ ทายาโท.
โคสุ สกฺขิ. โคสุ ปติฏฺฐ. โคสุ ปสฺสุโต. โคสุ กุสโล.

คัพพท์ควรรู้

โคสุ	ในโคทั้งหลาย	สามี	เจ้าของ
อิสฺสรโร	ผู้เป็นใหญ่	อธิปติ	ผู้ครอบครอง
ทายาโท	ผู้สืบทอด	สกฺขิ	ผู้ดูแล
ปติฏฺฐ	ผู้มีหน้าที่	ปสฺสุโต	ผู้เกิด
กุสโล	ผู้ฉลาด		

๓. สัตตมิมิวักตติในอรรถนิทธารณะ (บรรดา, ในบรรดา)

นิทธารณะ คือ การถอนสิ่งหนึ่งออกจากกลุ่ม ลงสัตตมิมิวักตติในศัพท์ที่เป็นกลุ่มนั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. มนุสเสสุ ขตติโย สุรัตโม.
๒. กณฺหา คาวิสุ สมฺปนฺนชীরตมา.
๓. อทฺธิเกสุ ชาวนฺโต สีฆตโม.
๔. อายสฺมา อานนฺโท อรหฺนฺเตสุ อญฺจตโร อโหสิ.

ศัพท์ควรรู้

มนุสเสสุ	บรรดามนุษย์	ขตติโย	กษัตริย์
สุรัตโม	กล้าหาญที่สุด	กณฺหา	ตัวสีดำ
คาวิสุ	บรรดาแม่โค	สมฺปนฺนชীরตมา	มีน้ำนมสมบูรณ์ที่สุด
อทฺธิเกสุ	บรรดาผู้เดินทาง	ชาวนฺโต	ผู้วิ่งไป
สีฆตโม	เร็วที่สุด	อรหฺนฺเตสุ	ในบรรดาพระอรหันต์
อญฺจตโร	รูปหนึ่ง	อโหสิ	ได้เป็นแล้ว

๔. สัตตมิมิวักตติในอรรถอนาทระ (เมื่อ, ครั้นเมื่อ)

อนาทระ คือ ความไม่อาทรห้วงเีย ลงสัตตมิมิวักตติในอรรถอนาทระ

แปลบาลีเป็นไทย

๑. อกามเกสุ มาตาปิตฺตฺสุ รุทฺนฺเตสุ ปพฺพชฺิ.
๒. อาโกภฺยณฺโต โส เนติ ลีวฺรชสฺส เปกฺขโต.
- มจฺจุ คจฺจติ อาทาย เปกฺขมาเน มหาชน.

ศัพท์ควรรู้

อกามเกสุ	ไม่ปรารภณา	มาตาปิตุสุ	เมื่อมารดาบิดา
รูนุทนต์	ร้องให้อยู่	ปพฺพชฺชิ	บวชแล้ว
อาโกภฺยนฺโต	บอยตี้อยู่	เนติ	นำไป
สิวิราชสฺส	เมื่อพระเวสสันดร	เปกฺขโธ	ทอดพระเนตรอยู่
อาทาย	พาเอาแล้ว	เปกฺขมาเน	มองดูอยู่

๕. สัตตมิมิวักตติในอรรถกัมมะ (ซึ่ง)

สัตตมิมิวรรณกรรม คือ ลงสัตตมิมิวักตติในอรรถกรรมก็ได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ภิกฺขุสุ อภิวาเทนฺติ.
๒. มุฑฺธนิ จุมฺพิตฺวา.
๓. ปุริสสฺส พาหาสุ คเหตุวา.

ศัพท์ควรรู้

ภิกฺขุสุ	ซึ่งภิกษุทั้งหลาย	อภิวาเทนฺติ	ไหว
มุฑฺธนิ	ซึ่งศิระษะ	จุมฺพิตฺวา	จุมแล้ว
พาหาสุ	ซึ่งแขนทั้งหลาย	คเหตุวา	จับแล้ว

๖. สัตตมิมิวักตติในอรรถกรณะ (ด้วย, โดย, ตาม)

สัตตมิมิวรรณกรณะ คือ ลงสัตตมิมิวักตติในอรรถกรณะก็ได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. หตฺถสฺส ปิณฺฑทาย จรฺนฺติ.
๒. ปตฺตสฺส ปิณฺฑทาย จรฺนฺติ.
๓. ปเถสฺส คจฺจนฺติ.

๔. ตทหุ ปพพชิตโต สนโต ชาตียา สตตวสลิโก
 โสปี มํ อนุสาเสยย สมปฏิจจามิ มตฺตเก.
 (สํ.สคาถ.อฎ. ๑/๑๑๐)

ศัพท์ควรรู้

หตฺเตสุ	ด้วยมือทั้งหลาย	ปิณฺฑทาย	เพื่อปิณฺฑทบาต
ปตฺเตสุ	ด้วยบาตรทั้งหลาย	จรรนฺติ	จาริกไป
ปเถสุ	ตามทาง	อนุสาเสยย	พึงพร่ำสอน
สมปฏิจจามิ	จะรับไว้	มตฺตเก	ด้วยกระหม่อม

๗. สัตตมิมิวัดติในอรรถนิมิตตะ (เพราะ, ในเพราะ)

นิมิตตะ คือ อรรถเหตุ ลงสัตตมิมิวัดติในอรรถเหตุก็ได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ทีปี จมฺเมสุ หณฺณเต.
๒. กุณฺชโร ทนฺเตสุ หณฺณเต.
๓. อนฺนตฺเตสุ วชฺเชสุ ภยทสฺสาวี.
๔. สมฺปชานมฺสาวาทเ ปาจิตฺตียํ.

ศัพท์ควรรู้

ทีปี	เถื่อเหลื่อ	จมฺเมสุ	เพราะหน้
หณฺณเต	ถูกฆ่า	กุณฺชโร	ช้าง
ทนฺเตสุ	เพราะงา	อนฺนตฺเตสุ	เพียงเล็กน้อย
วชฺเชสุ	เพราะความผิด	ภยทสฺสาวี	ผู้มีปรกติเห็นภัย
สมฺปชาน	ทั้งที่รู้	มฺสาวาทเ	เพราะกล่าวเท็จ

๘. สัตตมีวิภักตีในอรรถสัมปทานะ (แต่, แก่)

สัตตม้อรรถสัมปทานะ คือ ลงสัตตม่วิภักตีในอรรถสัมปทานะก็ได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ส้ม ทุนน้ มหปผล้.
๒. ส้ม โคตมิ เทหิ.
๓. ส้ม เต ทุนเน อหญเจว ปุชิตอ ภวิสสามิ.
๔. ยา ปลาลมย์ มาล้ นารี้ ทตวาน เจติเย
อลตถ กถจนมย์ มาล้ โพชฅงคิกถจ สา.

(นุยาส. ๓๐๒)

ศัพท์ควรรู้

ส้ม	แก่สงฆ์	ทุนน้	ที่ให้แล้ว
มหปผล้	มีผลมาก	เทหิ	จงให้
ปุชิตอ	ถูกบูชาแล้ว	ปลาลมย์	ทำด้วยฟาง
มाल้	ซึ่งพวงมาลัย	ทตวาน	เพราะถวาย
เจติเย	แก่พระเจดีย์	กถจนมย์	อันทำด้วยทอง
โพชฅงคิก	ซึ่งพวงมาลัยคือโพชฅงค้		

๙. สัตตม่วิภักตีในอรรถปัญจมี (จาก)

สัตตม้อรรถปัญจมี คือ ลงสัตตม่วิภักตีในอรรถปัญจมีก็ได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. กทลีสู คเช รกขณติ.

ศัพท์ควรรู้

กทลีสู จากต้นกล้วย ท. คเช ซึ่งข้าง ท.

๑๐. สัตตมีวิภัตติในอรรถกาละ (ใน, ในเวลา, ในกาล)

สัตตมื่อรรถกาละ คือ ลงสัตตมีวิภัตติในอรรถกาลเวลาก็ได้

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ปุพฺพณฺหสมเย คโต.
๒. สายนฺหสมเย อาคโต.
๓. อกาลเ เทโว วสุตฺติ, กาลเ น วสุตฺติ.
๔. ผุสฺสมาสมฺหา ตีสฺสู มาเสสฺสู เวสาขมาโส.

ศัพท์ควรรู้

ปุพฺพณฺหสมเย	ในเวลาเช้า	คโต	ไปแล้ว
สายนฺหสมเย	ในเวลาเย็น	อาคโต	มาแล้ว
อกาลเ	ในเวลาไม่ถูกกาล	วสุตฺติ	ตก
ผุสฺสมาสมฺหา	จากเดือนยี่	เวสาขมาโส	เดือนหก

๑๑. สัตตมีวิภัตติในอรรถภาวลักขณะ (เมื่อ, ครั้นเมื่อ)

ภาวลักขณะ คือ ช่วงเหตุการณ์หนึ่ง เป็นเครื่องหมายจดจำอีกเหตุการณ์หนึ่ง ลงสัตตมีวิภัตติในเหตุการณ์สำหรับจดจำนั้น

แปลบาลีเป็นไทย

๑. ภิกขุสฺสํเมสฺสู โภชนียมาเนสฺสู คโต, ภูตฺเตสฺสู อาคโต.
๒. โคสฺสู ทฺยุหฺมานาสฺสู คโต, ทฺุทฺธาสฺสู อาคโต.
๓. ชายมาเน โข สาริปฺพุตฺต โโพธิสฺตฺเต ออฺยํ ทสฺสหฺลฺลิสฺสึ โลกธฺาตฺตฺสู สงฺกมฺปิ สมฺปกมฺปิ สมฺปเวธิ.
๔. ปาสาณฺา สกฺขรา เจว กจฺลา ชาณฺุณฺณฺุภา
สพฺเพ มคฺคา วิวชฺเชนฺติ คจฺจนฺเต โลกนฺายเก.

ศัพท์ควรรู้

ภิกขุสังฆะ	เมื่อภิกษุ ท.	โกชนียมานะ	ฉันอยู่
ภุตเต	ฉันเสร็จแล้ว	โคสุ	เมื่อแม่โค ท.
ทุຍหมานาส	ถูกรีดนมอยู่	ททุธาส	รีดแล้ว
ชายมานะ	เกิดอยู่	โพธิสตะ	เมื่อพระโพธิสัตว์
ทสทสฺสตี	๑ หมี่น	สงกมปี	สะเทือน
สมฺปกมปี	เลื่อนล้น	สมฺปเวตี	ห้วนไหว
ปาสาณา	ก้อนหิน	สกุขรา	ก้อนกรวด
กจลา	เศษกระเบื้อง	ขานุกณฺฐกา	ตอและหนาม
วิวุชฺเชนฺตี	หลีกออก	โลกนายเก	เมื่อพระพุทธเจ้า

ตุลยาธิกรณะ

บทที่มีลิงค์ วิภัตติ วจนะ เสมอกัน

ตุลยาธิกรณะ คือ วิเสสนะ (บทขยาย) กับ วิเสสยะ (บทถูกขยาย) มีลิงค์ วิภัตติ และวจนะเสมอกัน

อตูลยาธิกรณะ คือ บทวิเสสนะ (ขยาย) กับบทวิเสสยะ (บทถูกขยาย) มีลิงค์ วิภัตติ และวจนะต่างกัน

ในที่นี้จะแสดงอุทาหรณ์เฉพาะตุลยาธิกรณะ เพราะมีใช้มากกว่า ซึ่งมี ๗ อย่าง ตามลำดับวิภัตตินามทั้ง ๗ ดังนี้

๑. ตูลยาธิกรณะในปฐมาวิภัตติ

แปลบาลีเป็นไทย

๑. เอโก ปุริโส วิหารํ อาคจฉติ.
๒. ตูมฺ มหนฺโต ปณฺธิโต อสิ. ตุมฺเห มหนฺตา ปณฺธิตา อตฺถ.
๓. อหํ มหนฺโต ปณฺธิโต อมุหิ. มยํ มหนฺตา ปณฺธิตา อมุห.
๔. อสิ นฺ ตูมฺ พาลो มนฺสุโส.
๕. นาหํ พาลो มนฺสุโสมุหิ, ปณฺธิโตมุหิ.
๖. รตฺติยา เม ปจฺเม ยामะ ปจฺมา วิชฺชา อธิคฺตา.
๗. อยํ ชโน กุสลํ กมฺมํ กโรติ.
๘. สํ อิตฺถิ ภาณฺทานิ วิภฺกนฺาย อापณฺิ คจฉติ.
๙. อปฺปมตฺตา นาม คหฺภูจฺา วา ปพฺพชิตฺตา วา อิทฺ โลเก เจว
ปรโลเก จ นนฺทนฺติเยว.
๑๐. โส มโหสฺถปณฺธิโต ตสฺสา จิตฺตํ วิมฺลิตฺกโม.
๑๑. มหาวีโร นาม อฺปาสโก พุทฺธสฺส ธมฺมเทสนํ สฺสูนาติ.
๑๒. พหุ มนฺสุสา อาคนฺตฺวา ปริวารตฺวา เลทฺทุกฺหิ ปหฺรนฺติ.

๑๓. เตปิ ทารกา ภิตา สีฆิ สีฆิ ปลาณนติ.
 ๑๔. โกสมพิยิ อุเทโน นาม ราชา รชชั กาเรติ.
 อุชเชนियิ ปน จณฺชปชฺโชโต นาม ราชา อโหสิ.
 อุเทโน ราชา หตฺถิกนฺตํ นาม ลิปปี ชานาติ.
 มนฺตํ ปริวตเตตฺวา หตฺถิกนฺตวีณํ วาเทฺนโต
 นาเค ปลาเยติปิ คณฺหาติปิ.

แปลไทยเป็นบาลี

๑. บุรุษคนหนึ่ง ไปสู่หมู่บ้านแห่งหนึ่ง พร้อมด้วยบุตรของตน
 ๒. บัณฑิตผู้ประเสริฐทั้งหลาย พวกกันทำบุญทั้งหลายมีทานเป็นต้น
 ด้วยความไม่ประมาท
 ๓. ข้าพเจ้าคนเดียว ถวายทานแด่พระสงฆ์ รักษาศีล ๕
 และเจริญภาวนา ทุกๆวัน

ศัพท์ควรรู้

มหนฺโต	ผู้ประเสริฐ	ภณฺชานิ	สินค้า
วิกฺกิณาย	เพื่อชาย	คหฺภูจฺา	คฤหัสถ์
นนฺทนฺติ	ร่าเริง, บันเทิง	วีมฺลิตฺตุกาโม	ต้องการทดสอบ
ปริวาเรตฺวา	แวดล้อม	เลทฺทชฺชฺหิ	ด้วยก้อนดิน ท.
ปหรนฺติ	ขว้างปา	ภิตา	กลัวแล้ว
ปลาณนฺติ	หนีไป	กาเรติ	ให้เถลิง, ให้ทำ
ปริวตเตตฺวา	ร้าย	มนฺตํ	ซึ่งมนต์
หตฺถิกนฺตํ	สะกดข้าง	ชานาติ	รู้
วาเทฺนโต	ดีด	ปลาเยติปิ	ให้หนีไปก็มี

๒. ตุลยาธิกรณะในทุตยาริภัตติ แปลบาลีเป็นไทย

๑. อหํ เอกํ ทาริกํ ปสฺสามิ.
๒. กณฺญา อภิรूपํ ทารกํ โอลฺลเกติ.
๓. อิจฺฉนฺติ นฺุ อาจริย ตฺวํ พาลํ ลิสฺส.
๔. น อิจฺฉามหํ พาลํ ลิสฺส, ปณฺชิตเมว ลิสฺส อิจฺฉามิ.
๕. สมณฺา เขตวนํ นาม อารามํ อาคจฺฉนฺติ.
๖. เจโก ปุคฺคโล ทูเรปิ ปณฺชิตํ อาจริยํ คเวสติ.
๗. อาจริโย วีริยารมฺเภปิ อลเสปิ ลิสฺเส ลภติ.
๘. เนกาสิ สฺหชฺชํ สหายํ ลภติ, เอกาสิ ทฺุชฺชํ มิตฺตํ ลภติ.
๙. ปริพาชโก อญฺญตรํ นิจํ อาสนํ คเหตุวา เอกมนฺตํ นิสฺสีทติ.
๑๐. เอกสฺมี ทิวเส เอกา อุปาสิกา สฺบุปฺปฏิปนฺนํ ภิกฺขุํ ทิสฺวา
ปสนฺนจิตฺตา ตสฺส เอกทพฺพี ภิกฺขุํ ททาติ. โส ภิกฺขุ ปตฺเตน
ตํ ภิกฺขุํ ปฏิคฺคเหตุวา ตสฺสา สมฺโมทนียํ กถํ กเถติ.
สา ปาโมชฺชจิตฺตา “สาธฺุ สาธฺุ”ติ ติกฺขชฺตฺตํ สาธฺุการํ กโรติ.
๑๑. เทวี รณฺโณ ปารุปนํ สตสฺหสฺสคฺขนิกํ รตตกมฺพลํ ปารุปีตฺวา
นินฺนนา รณฺญา สทฺุธี สมฺลุลปมานา รณฺโณ องฺคฺลิต
สตสฺหสฺสคฺขนิกํ ราชมฺุทฺุทิกํ นีหริตฺวา อตฺตโน องฺคฺลियํ
ปิลนฺุชฺติ.
๑๒. สกลํปี หิ เตปิฏกํ พุทฺุทฺุจฺฉนํ อหริตฺวา กถฺยมานํ
อปฺปมาทเมว โอตฺรติ.
๑๓. ชิวโก โกมารภจฺโจ พหุํ มาลาคนฺุฉิวเลปนมาทาย
อมฺุพวนํ คจฺฉติ.
๑๔. มาตาเปติภรํ ชนฺุตฺตํ กฺุเล ชฺยฺุจาปจายินํ
สณฺุหํ สขิลสมฺุภาสํ เปสฺุณฺุยฺยปฺุพหายินํ

มจฺเจรวินเย ยุตฺตํ สจฺจํ โกธาภิภุํ นรํ
 ตํ เว เทวา ดาวตีสสา อาหุ สบฺบุริโส อิติ.
 (สํ.สคาถ. ๑๕/๒๕๗/๒๗๕)

ศัพท์ควรรู้

ปสุสามิ	เห็น, พบ, เยี่ยม	อภิรูปิ	สวย, หล่อ
โโฮโลเกติ	มองดู, จ้องมอง	อิฉฺฉลิติ	ปรารภนา
เจโก	ผู้ฉลาด	คเวสติ	แสวงหา
วีริยารมฺเณ	ผู้ขยัน	อลเส	ผู้เกียจคร้าน
ลภติ	ยอมได้	เนกาสิ	ผู้ไม่กินคนเดียว
สุหฺหซฺซํ	ผู้มีน้ำใจ	ปสฺนฺนจิตฺตา	มีจิตเลื่อมใส
สมฺมุลปฺมานา	คุยหยอกล้อ	ปารุณํ	เครื่องนุ่งห่ม
ราชมฺพุทฺทิกํ	พระอํามรงค์	นีหริตฺวา	ถอดออก
ปิลนฺธติ	สวมไว้	โอดฺรติ	หย่อนลง, รวบรวม

แปลไทยเป็นบาลี

๑. ดิฉฺฉนํ ย่อมไม่ปรารภนา ซึ่งบุรุษผู้โง่เขลา,
 ปรารภนาแต่บุรุษผู้ฉลาดเท่านั้น
๒. ชายหนุ่มรูปหล่อ มักได้หญิงสาวรูปงาม
๓. พวกเรามาสู่วัดชื่อว่ามหาธาตุนี้ เพื่อเรียนบาลี
๔. วันนี้ เราเห็น อุบาสกผู้มีศีลคนหนึ่ง
๕. บุคคลไม่ควรไป ถูหนทางอันกั้นดาร
๖. จมูก สูดกลิ่นอันหอม ของดอกไม้ ในป่า

๓. ตุลยาธิกรณะในตติยาริภาคติ

แปลบาลีเป็นไทย

๑. อหิ เอเคน หตเถน กมฺมนุตฺ กโรมิ.
๒. สพฺเพหิ มนุสฺเสหิ กิจจํ กรณียํ.
๓. มาตาปิตโร ตีหิ ปุตฺเตหิ สหฺธิ อาปณฺ คจฺจนฺติ.
๔. อายสฺมา สาริปุตฺตตฺเถโร พหุหิ สามเณเรหิ สหฺธิ ภควนฺตุํ
ปสฺสิตฺตุํ เขตวนํ อคมิ.

ศัพท์ควรรู้

กมฺมนุตฺ	ซึ่งการงาน	กรณียํ	ควรทำ
มาตาปิตโร	มารดาบิดา	อาปณฺ	สู่ตลาด
ปสฺสิตฺตุํ	เพื่อเข้าเฝ้า	อคมิ	ได้ไปแล้ว

๔. ตุลยาธิกรณะในจตุตถิริภาคติ

แปลบาลีเป็นไทย

๑. พุทฺธปฺมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทานํ เทนฺติ.
๒. อนาถานํ ยาจกานํ กหาปณานิปิ ภตฺตานิปิ ททาติ.
๓. วุฑฺฒานํ ภิกฺขุณฺํ ฉตฺตํ ฐาเรติ.
๔. จตฺตสฺสนฺํ ปริสานํ โอวาทํ เทติ.
๕. นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อตฺถุ.

ศัพท์ควรรู้

อนาถานํ	ผู้ไร้ที่พึ่ง	กหาปณานิปิ	ซึ่งเงินบ้าง
วุฑฺฒานํ	ผู้ใหญ่, เถระ	ฐาเรติ	กัน
จตฺตสฺสนฺํ	๔	ปริสานํ	แก่บริษัท ท.

๕. ตุลยาธิกรณะในปัญจมีวิภัตติ

แปลบาลีเป็นไทย

๑. เขตวนา นาม อารามสุมา อเปติ.
๒. ปุพฺพพาย ทิสาย อิมํ จานํ อาคโต.
๓. ทิสปาโมกฺขา อัจฉริยโต ลิปฺปํ อุกฺคณฺหาตุ.

๖ ตุลยาธิกรณะในฉัฏฐีวิภัตติ

แปลบาลีเป็นไทย

๑. อนาถปิณฺฑติกสฺส เสฏฺฐิโน อารามํ เขตวนํ คโต.
๒. สุหฺชฺชานํ ชนानํ คามโต ภตฺตํ ยาจติ.
๓. เอกสฺส บุริสฺสส ภริยา ปุตฺตํ วิชายิ.

๗. ตุลยาธิกรณะในสัตตมีวิภัตติ

แปลบาลีเป็นไทย

๑. สาวตฺถิยํ วิหฺรติ เขตวนเน อนาถปิณฺฑติกสฺส อาราเม.
 ๒. อิมสฺมี วิหาเร อิมํ เตมาสํ วสฺสํ อูเปมิ.
 ๓. กุสเสสุ ธมฺเมสุ รมติ.
-